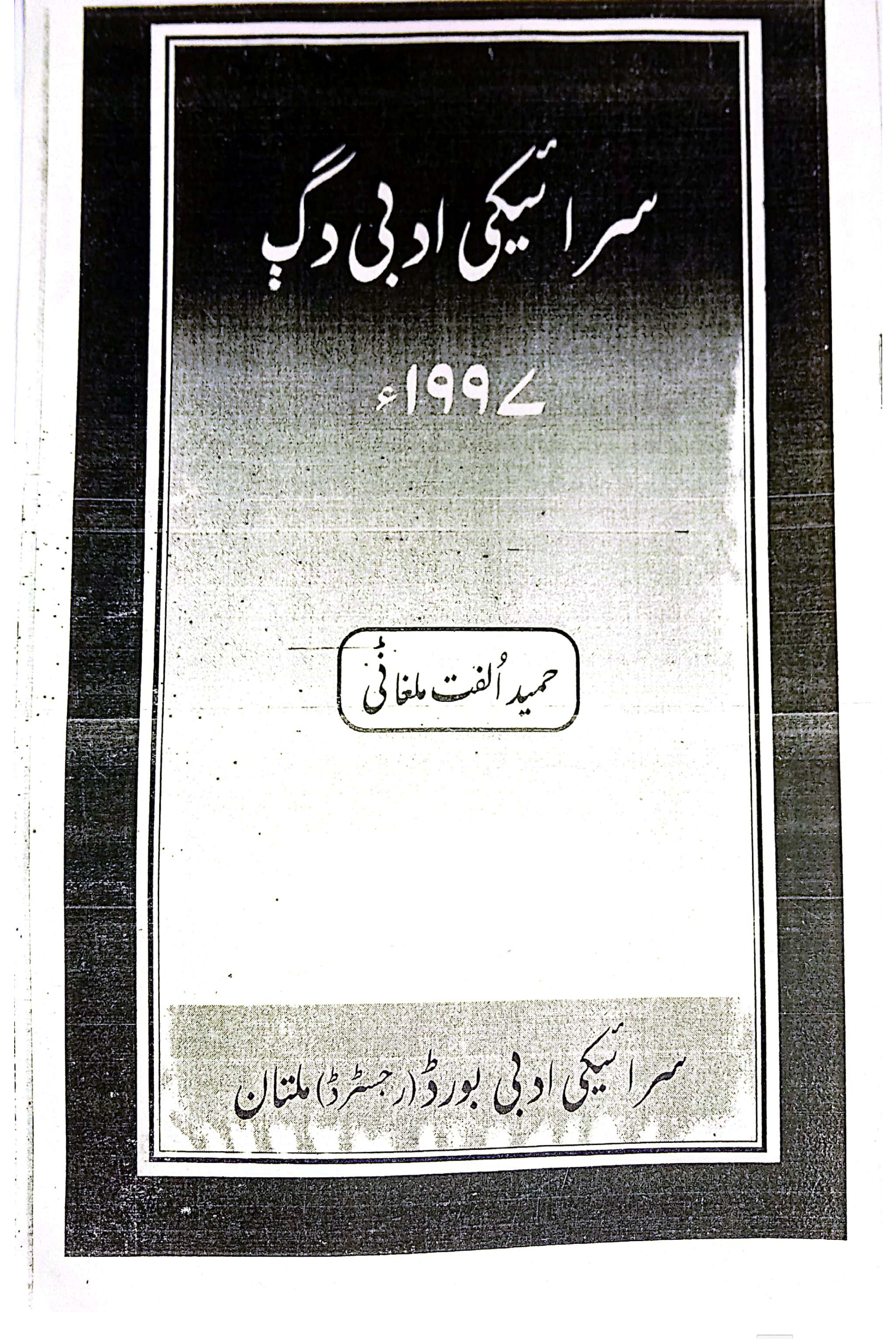

سرائیکی ادبی دگ
۱۹۹۷ء
حمید اُلفت ملغانی
سرائیکی ادبی بورڈ (رجسٹرڈ) ملتان

"سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء" بارے تاثرات

سرائیکی ادب کے محقق حمید الفت ملغانی نے ۱۹۹۶ء میں سرائیکی ادب اور ثقافت کے حوالے سے ہونے والے تحقیقی کام کا بھرپور جائزہ ایک کتابی صورت میں پیش کیا ہے جسے "سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء" کا نام دیا گیا ہے۔ حمید الفت ملغانی کا یہ تحقیقی جائزہ سرائیکی ادبی بورڈ ملتان نے شائع کیا اور اس کا "پہلا صفحہ" ڈاکٹر طاہر تونسوی نے لکھا۔ حمید الفت ملغانی نے جو ایم۔اے لائبریری سائنس اور ایم۔اے سرائیکی ہیں اور گورنمنٹ علمدار حسین اسلامیہ کالج ملتان میں لائبریرین کی حیثیت سے خدمات سرانجام دے رہے ہیں۔ اپنے جائزے میں تمام اصناف ادب میں ہونے والے نمایاں کام کا حوالہ دیا ہے اور دینی ادب، شاعری، لسانیات، افسانہ، ڈرامہ، خاکہ، انشائیہ، تحقیق، تنقید، تاریخ، ثقافت، لوک ادب، فریدیات، ہُنری ادب، سیاسی ادب، ادبی کٹھ، صحافت کا نیا موڑ اور سالانہ ایوارڈز کے عنوانات کے تحت جنوبی پنجاب کے محققین، تخلیق کاروں، افسانہ نگاروں، ناقدوں اور ادیبوں کی نگارشات اور تخلیقات کے اوصاف و محاسن کو اجاگر کیا ہے۔ نیز نوائے وقت ملتان کے ہفت روزہ ایڈیشن "روہی رنگ" کے حوالے سے اور بہاولپور اور ڈیرہ غازی خان میں نوائے وقت کی کھلی کچہریوں میں اٹھائے گئے جنوبی پنجاب کے مسائل کی رپورٹوں کو سراہا ہے اور بلاشبہ "سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء" کل کے محققین اور ادبی مورخین کو اپنا تحقیقی کام آگے بڑھانے میں مددگار ثابت ہوگا۔ حمید الفت ملغانی نے جنوبی پنجاب کی تاریخ و ثقافت کے حوالے سے جن لکھاریوں کا بطور خاص ذکر کیا ہے ان میں ہاشم شیر خان، شوکت مغل، شکیل پتافی، جاوید عثمان شامی، مظہر علی لاشاری، محمد ادریس عثمانی، مظہر آفتاب چنٹر اینڈو کیٹ شامل ہیں۔

(روزنامہ "نوائے وقت" ملتان۔ ۱۰۔ جون ۱۹۹۷ء)

جیویں جو حمید اُلفت ملغانیؒ دا ناں محتاج تعارف کینی ایویں ای انہاں دی ہر لکھت تے تحقیق اچ مبالغے کنوں پاک تے حقائق اُتے مبنی چوٹاں ہوندین۔ "سرائیکی ادبی سمل" دے ناں نال ۱۹۹۶ء دا انہاں دا ادبی جائزہ پڑھ کراہیں اندازہ تھیندے جو انہاں ایندی تحقیق تے ترتیب اچ بہوں دیانت داری تے اپنے بے لوث محققانہ جذبیاں کنوں کم گھدے۔ "سرائیکی ادبی سمل" وچ لکھاری نے ادب دی ہر اول صنف کوں قاری دے سامنے رکھیے جیندے اُتے ۱۹۹۶ء وچ ساڈے سرائیکی تخلیق کاراں نے اپنے اپنے قلم چاتن تے اشاعتی اداریاں نے انہاں کوں چھاپے۔ ملغانیؒ صاحب دے تحقیقی جذبیاں کوں داد ڈیتے بغیر نی رہ سگیندا جنہاں ہر چمن وچوں ہر پھل دی خوشبو دا عرق کشید کر کے سرائیکی ادبی سمل دی زینت بنائے۔ ملغانیؒ صاحب دی ایں گالھ کوں اساں خاص طور تیں محسوس کیتے جیرھی انہاں "سرائیکی ادبی سمل" دے اوائل اچ اپنی گالھ دے عنوان نال لکھی اے جو ہر سال ملک دیاں تمام زباناں کنوں زیادہ اشاعت سرائیکی کتاباں دی ہے پر حکومتی گرانٹ سب کنوں گھٹ ہیں کوں ملدی اے۔

(ہفت روزہ "صدائے مخدوم" مظفر گڑھ۔ ۲۵ تا ۳۱ مئی ۱۹۹۷ء)

لکھت: سرائیکی ادبی دگ ۱۹۹۷ء

لکھاری: حمید اُلفت ملغانیؒ

چھپیندڑ: سرائیکی ادبی بورڈ (رجسٹرڈ) ملتان

چھپݨ دی تاریخ: فروری ۱۹۹۸ء

کمپوزنگ: کمپو گرافکس ملتان

چھاپ گھر: بسم اللہ پرنٹنگ سروس ملتان فون: ۵۴۱۲۶۱

مُجلدی: ظہیر بک بائنڈر۔ ملتان

سوہݨپ: عبدالقادر ملغانیؒ

پہلا صفحہ

۱۹۹۷ء دے سرائیکی ادب دا جائزہ "سرائیکی ادبی دگ" سرائیکی ادبی بورڈ دی تیرھویں پیش کش ہے جینکوں محقق، مترجم، نقاد، شاعر تے جائزہ نگار سئیں حمید اُلفت ملغانی وڈی محنت نال (حسب روایت) ترتیب ڈتے۔ ایندا ایک مختصر روپ نوائے وقت ملتان وچ وی شائع تھئے۔

ایں توں پہلے بورڈ دیاں جیرھیاں کتاباں شائع تھئین اُنہیں دی تفصیل اے ہے۔

۱۔ سرائیکی لوک ریت	حمید اُلفت ملغانی
۲۔ چیتے چنتے	محمد سلیم احسن
۳۔ سرائیکی ادبی ٹور ۱۹۹۳ء	حمید اُلفت ملغانی
۴۔ ملتان دیاں واران (خواجہ فرید ایوارڈ)	شوکت مغل
۵۔ چھل بل اکھیں	بہار النساء بہار
۶۔ سرائیکی وچ مزاحمتی شاعری	ڈاکٹر طاہر تونسوی
۷۔ سرائیکی ادبی پندھ ۱۹۹۴ء	حمید اُلفت ملغانی
۸۔ سرائیکی ادبی رُت ۱۹۹۵ء	حمید اُلفت ملغانی
۹۔ پانی رمز بھرے	غلام حسین ساجد
۱۰۔ سرائیکی محاورے	شوکت مغل
۱۱۔ پریت داڈکھ	استاد فیض تونسوی
۱۲۔ سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء	حمید اُلفت ملغانی

"سرائیکی ادبی دگ" سئیں حمید اُلفت ملغانی دی محنت تے کاوش دا نتیجہ اے تے ہݨ ایں گالھ دے آکھݨ دی لوڑھ کئے نی جو سئیں حمید اُلفت ملغانی اے

کم وڈی محنت تے تحقیق نال کیتے تے ہر کتاب کتابچے تے کتاب لڑی کوں آپ ڈیکھ کرائیں نہ صرف اونکوں درج کیتے بلکہ اوندے اُتے تبصرہ وی کیتے ایں طرح سرائیکی موضوعات بارے اردو کتابیں تے رسالیں وچ چھپن آلے مضامین دا تذکرہ وی کر ڈتے تاں جو سرائیکی ادبی سفر دا پورا منظر نامہ سامݨے آونجے ایں حوالے نال اے ہمیشہ آلی کار یک ادبی دستاویز اے جیڑھی سرائیکی زبان و ادب تے تحقیقی کم کرݨ آلیں دی لوڑھ کوں پورا کریندی اے تے کریندی رہسی وڈی ڳالھ اے ہے جو اساں جائزہ چھاپݨ دی روایت کوں وی اڳوں تے ودھائے۔ پر تُساں اے ڳالھ ضرور محسوس کیتی ہوسی جو سرائیکی ادبی بورڈ ۱۹۹۷ء وچ صرف ایہو کتابچہ شائع کیتے ایندی وجہ پیسے دی کمی اے کیوں جو گرانٹ تاں نہ ہووݨ دے برابر اے۔ تے ولا جیڑھے نوں ڈیڈھ ہزار ملدن او ترے چار قسطیں وچ ملدن تے آخری قسط تاں جولائی وچ آندی اے اکثر او چیک کیش وی نئیں تھی سڳدا۔ اے او خیرات ہے۔ جیڑھی وسط ایشیاء وی سب توں وڈی زبان سرائیکی دی جھولی وچ سٹی ویندی اے ایندی بنیادی وجہ اے ہے جو نہ تاں کئی ساڈی ڳالھ سُݨدے تے نہ ای کئی ساڈی ڳالھ کریندے۔ ایں بارے تُساں سوچو تاں میکوں آپݨی سوچ وچ ضرور شریک کرائے میں انتظار کریساں میں سرائیکی وسیب توں مدد نئیں منگدا بس دعا دا طالب آں!

طاہر تونسوی
سیکرٹری جنرل (اعزازی)

العائشہ۔ غالب سٹریٹ
غفاریہ کالونی بوسن روڈ ملتان
فون: 521456

آپݨی گالھ

سیانڑیں سچ آہدن "سال چکی دا پھیر اے" یعنی او ہو پتہ لگدے جو ہر سال بس ڈھالی ڈیندے تے او کوں لنگھ ونجݨ دی بہوں جلدی ہوندی اے۔ ایں طرحاں ۱۹۹۷ء وی آپݨا چکر پورا کر کے لنگھ گئے تے پچھوال دا حصہ بݨدیں ہوئیں آپݨے پچھوں ڈھیر ساریاں یاداں چھوڑ گئے۔ ظاہر اے اساں گزرے ویلھے کوں تاں پچھلے پیریں ٹورݨ توں ریہوسے بھل ایتلا ضرور تھی سگدے جو انہیں یادیں دے سرمایے کوں سانبھ کے رکھیجے۔

ایں سال دے سرائیکی ادبی دُگ تیں جیڑھے پیر نے لگدے رہ گئین انہیں کوں گولݨ دی کوشش سارا سال کیتی رکھی اے۔ گول پھرول دے ایں کم وچ بھل چُک ضرور تھی ویندی اے۔ تہوں میں اے دعویٰ نئیں کریندا جو میں تحقیقی حوالے نال جو کجھ لکھدا ریہاں او مکمل ہا یا جو لکھدا پیاں اے مکمل ہوسی۔

۱۹۹۷ء دے سرائیکی ادب دے جائزے بارے میڈی لکھت روزنامہ "نوائے وقت" ملتان وچ ۲۰ جنوری ۱۹۹۸ء کوں چھپی تاں ڈھیر سارے لکھاریں حوصلہ افزائی کرائی تہوں میں انہیں ساریں دا شکر گزار ہاں تے نال نال انہیں دا وی شکریہ ادا کریندا ہاں جنہیں میکوں ایں جائزے دے گھاٹے وادھے ڈسائن۔

میڈے خیال وچ ادبی جائزہ لکھݨ ایں گالھوں بک اوکھا کم اے جو ڈھیر سارے لکھاری چاہندن جو انہاں دی لکھت کوں زیادہ اہمیت ڈتی ونجے تے اے ممکن نہ ہووݨ دی وجہ توں انہاں دا رویہ منفی وی تھی سگدے۔ جے قسمت نال کہیں لکھاری دی کتاب کہیں وجہ توں جائزے وچ شامل نئیں تھی سگدی تاں او لکھاری ایں بھل چُک دی وجہ تئیں پُجݨ دی بجائے الانبھا ڈیوݨ توں نہ چُکسی۔ خاص طور تیں سال دے چھیکڑ وچ چھپݨ والیں کتابیں دا مسئلہ ہر سال پیش آندے۔ کیوں جو کئی کتاباں چھپ ونجݨ دے باوجود وی جلد بندی یا او چھݨ دے مسئلیں دی وجہ توں ویلھے سر سامݨے نئیں آسگدیاں۔ جیویں اساں نوائے وقت وچ چھپݨ والے جائزے دے حوالے نال ڈیہدے ہیں جو راہی گبول دی کتاب "سرائیکی دی ترجمی کتاب" دے چھپ ونجݨ بارے اخباری

اطلاع مل چکی ہئی پر جائزہ چھپݨ توں کجھ ݙینہ پہلے لکھاری نال ملاقات تھئی تاں پتہ لڳا جو اے کتاب کائینی چھپ سڳی۔ ایویں سجاد حیدر پرویز دی کتاب "سرائیکی ادب کی نشاۃ ثانیہ" دے چھپݨ دا پتہ جائزہ چھپ ونڄݨ دے ݙو ݙینہ بعد پاکستان ٹیلی ویژن دے نشر تھیوݨ والے "۱۹۹۷ء دے سرائیکی ادبی جائزے" توں لڳا۔ او انڄ ڳالھ اے جو کتاب سامݨے آئی تاں ضابطے دے صفحے تیں کتاب دے چھپݨ دے سال دا حوالہ وی کائینی۔ اقبال بانو دی کتاب او چھݨ دے مسئلے دی وجہ توں منظر توں ایں طرحاں اوڈھر تھئی جو پتہ ہووݨ دے باوجود وی چیتے توں لہہ ڳئی۔ دلشاد کلانچوی دی کتاب "ضلع بہاولپور: تاریخ تے ثقافت" پنجابی ادبی بورڈ لاہور دی طرفوں چھپ ونڄݨ دی اطلاع تاں ملی اے پر انے وی پتہ لڳے جو اے کتاب اڄاں جلد بندی دے مرحلے وچ اے۔ یا وت بہار النساء بہار دی کتاب "سبھے خواب میݙے" جھوک پبلشرز ملتان دی طرفوں ۱۹۹۷ء دے چھیکڑ وچ چھاپݨ شروع کیتی ڳئی پہلے سولہاں صفحیں دے علاوہ باقی صفحے چھپ ڳئے جنہیں وچ "دیباچہ" تے "آپݨی ڳالھ" دے چھیکڑ تیں دسمبر ۱۹۹۷ء وی چھپ ڳیا پر چھپائی دے مکمل مراحل توں لنگھدیں ہوئیں نواں سال آ ڳیا تاں ضابطے دے صفحے تیں چھپݨ دا سال ۱۹۹۸ء درج کر ݙتا ڳیا۔ تاں ایں طرحاں نویں سال وچ شامل تھی ونڄݨ والی ایں کتاب دا اخباری ادبی جائزے وچ اندراج مغالطے دی وجہ توں تھی ڳیا۔

چھیکڑ تیں میں اوئیں تاں ساریں لکھاریں کوں تے خاص طور تیں سال دے چھیکڑ وچ کتاباں سامݨے گھن آوݨ والے لکھاریں توں ارداس کریساں جو او آپݨی کتاب دے کوائف دی اطلاع تکھے توں تکھے کر ݙتی کرن تاں ممکن ہے جو ایں قسم دے گھاٹے وادھے گھٹ تھی ونڄن۔

حمید اُلفت ملغانی
ایم۔اے لائبریری سائنس
ایم۔اے سرائیکی

لائبریرین
گورنمنٹ علمدار حسین اسلامیہ کالج
ملتان۔ فون ۴۰۶۷۸

۱۵۔ فروری ۱۹۹۸ء

دیسی ادب

سرائیکی شاعری دے حوالے نال ڈٹھا ونجے تاں مذہبی شاعری وچ نعت تے مرثیہ کوں اہم مقام ڈتا ویندے۔ انہیں موضوعیں بارے ہر سال کتاباں چھپ کے سامنے آندیاں رہ ویندین۔ دلشاد کلانچوی دے فوت تھیوݨ دے بعد انہاں دے پتر جمشید کلانچوی "دلشاد کلانچوی تے انہاں دی نعتیہ شاعری" دے عنوان نال کتاب مرتب کیتی۔ ایں کتاب وچ دلشاد کلانچوی دے حیاتی دے حالات دے علاوہ نعتیہ سی حرفی شامل ہے۔ سرائیکی ادب وچ سی حرفی دی صنف اہم تے قدیم ہووݨ دی وجہ توں اے نعتیہ کلام وی خاص اہمیت رکھدے۔ نبی سئیں ﷺ دی شان وچ لکھدن:

"ز" زیارت نبی سوہݨے دی خواباں وچ کوئی پاوے
چہرہ سئیں دا رج رج سوہݨا لکھیں کوں پیا بھاوے
نور مجسم ربوں جوبا، ثانی کتھوں آوے
دلشاد ایندی نعت لکھݨ وچ زور کئی کیا لاوے

شجاع آباد توں محمد خدا بخش اظہر دا ضخیم سرائیکی نعتیہ مجموعہ "دیوان اظہر" دے ناں نال سامنے آئے۔ ایں توں پہلے انہیں دا اردو نعتیہ مجموعہ شائع تھی چکا ہا جیندی وجہ توں سرائیکی مجموعے کوں "حصہ دوم" لکھیا گئے۔ محمد خدا بخش اظہر دے کلام وچوں ہک شعر جھڑا ہر دل دی آواز ہے۔

سنبھل دل دیوانی مدینہ قریب اے
جیندی تانگھ ہر دم تنگھیندیں گزر گئی

ڈیرہ غازی خان توں نواز بزدار دا نعتیہ مجموعہ "سک سرور" دے ناں نال سامنے آئی۔ ایں کتاب وچ نعت دیں ونکیں وچوں مسدس، ڈوہڑے تے قطعے خاص طور تیں شامل ہن۔ انہیں دے علاوہ منقبت کوں وی ایں کتاب وچ شامل کرݨ دی کوشش ڈیکھݨ وچ آئی اے۔ نواز بزدار دی ایں کتاب وچ سادہ تے عام فہم

زبان ورتی گئی اے۔ "سکِ سرؤر" وچوں نمونے دا کلام کجھ ایں طرحاں ڈٹھا ونج سگدے۔

روندی پٹیندی در تیڈڑے آئی آں
قسمت دی ماری دشمن ستائی آں
گھن آس آئی آں غم ٹال عربی ﷺ
بے شک ہئیں سوہݨا لجپال عربی ﷺ

بہاولپور دے حافظ محمد بشیر احمد مغفور سعیدی دا ناں سرائیکی نعتیہ کتابیں دے حوالے نال تعارف دا محتاج کائینی جتھاں انہیں کئی کتابیں دے نویں ایڈیشن شائع کیتن اتھاں انہاں دی ترتیب ڈِتی نویں کتاب "مِٹھرا مدینہ" وی ایں سال چھپ تے سامݨے آئی اے۔

فاضل پور وچوں سرائیکی شاعر خلیل احمد شودا دی لکھت "میلادِ محمد مصطفےٰ ﷺ" شائع تھئی۔ جیندے وچ نعتیہ شاعری دی خاص قسم "مولود شریف" کوں شامل کیتا گئے۔ میلاد شریف دے حوالے نال نثر دے کجھ صفحے وی ایں کتاب دا حصہ بݨائے گئین۔ نعتیہ قطعے تے ڈوہڑے خاص طور تیں ذکر دے قابل ہِن۔ جیویں جو ہک نعتیہ ڈوہڑہ اے۔

ڈیندہ بارہاں دا نہ مستانی تھیاں ہر جا باغ بہاراں
جیڑھے پیار محمدی رکھدے ہِن انہاں خوشی منائی دلداراں
اظہار محبت تھیندا پئے پیاں لُڈݨ دل دیاں تاراں
دل آہدی شودا عمر ساری ونج عرب شریف گزاراں

دلنوُر نور پوری دا مرتب کیتا ہویا نعتیہ مجموعہ "نوری نعتاں" دا نواں ایڈیشن ایں سال شائع تھیا۔ مرثیہ دے حوالے نال افضل ندیم افضل "مظلوم کربلا" دے ناں نال مجموعہ چھپوایا جیندے وچ حسینی ڈوہڑے تے نوحے پاتے ویندن۔ خلیل احمد شودا دے ڈو کتابچے "شہادت شہزادہ علی اکبر" تے "اصغر دا پینگھا" دے علاوہ منقبت دے طور تیں شبیر ابن بے رنگ دا کتابچہ "شان اولیاء"

کوں وی ۱۹۹۷ء وچ شائع کیتا گیا۔

دینی ادب بارے نثر دو دید بھنوائی ونجے تاں سب توں پہلے سیرۃ النبی ﷺ دے حوالے نال چھپݨ والی اہم تے سوہݨی کتاب "سئیں سوہݨے دا ذکر" سامݨے آندی اے۔ ڈاکٹر محمد صدیق شاکر دی اے کتاب سرائیکی ادب وچ اہم ودھارا ہے۔ ایں کتاب دا موضوع "ذکرِ نبیؐ رسولاں وچ" اے۔ جیندے وچ اینجھے اینجھے نبیں دا ذکروی ملدے جنہیں دے بارے عام مسلمانیں وچوں گھٹ لوکیں کوں علم اے۔ مثال دے طور تیں حضرت حنوک علیہ السلام، حضرت یسعیاہ علیہ السلام، حضرت حنقوق علیہ السلام تے حضرت ملاکی علیہ السلام۔ ایں کتاب دے پڑھݨ نال پتہ لگدے جو ڈاکٹر محمد صدیق شاکر موضوع دا حق ادا کرݨ دی بھرویں کوشش کیتی اے۔ ایں توں پہلے ڈاکٹر محمد صدیق شاکر دیاں سیرت بارے کتابیں کئی ایوارڈ تے انعام دیاں حقدار قرار ڈتیاں گئین۔

سیرۃ النبی ﷺ دے موضوع تیں محمد رمضان طالب دی اہم کتاب وی شائع تھی چکی ہے ایں موضوع دے حوالے نال ہُݨ انہیں دی کتاب "سوہݨے سئیں دے سوہݨے سنیہے" دے عنوان نال شائع تھئی۔ محمد رمضان طالب دی ایں کتاب وچ نبی آخرالزمان حضرت محمد ﷺ دے بادشاہیں، گورنریں، صحابہ کرامؓ تے ٻنھیں شخصیات کوں پٹھے گئے پنجاہ توں وادھو خطیں کوں شامل کیتا گئے۔ فرید سرائیکی سنگت دیرہ غازی خان دی طرفوں چھاپیا گیا کتابچہ "ارواح دے ایصال ثواب واسطے آسان طریقے" وی ایں سال سامݨے آیا۔

دینی ادب دے حوالے نال کتابیں دے علاوہ کئی مضمون وی اخباریں تے رسالیں وچ چھپدے رہ گئین۔ جنہیں وچوں ملک سلیم جوئیہ دیاں لکھتاں دعا دی قبولیت، روزیں دی مُٹھی دا ٹکھݨ "تقویٰ" اتے قرآن مجید دے فضائل تے خوبیاں، مقبول احمد بھٹی دی تحریر کیا عمرہ جائز ہے؟ ہاں عمرہ اسلامی عبادت ہے۔ انجینئر مدثر احمد دی لکھت قرآنی اخلاق (پنج لڑیاں)، اقبال منیر ملک دا مضمون "نبی سئیں دے معجزے"، محمد وارث ملک دی تحریر "شب قدر دی فضلیت" تے محمد عمر

فاروق دی لکھت "اسلامی اخوت، مساوات تے جمہوریت" دے ناں ڳݨوائے ونڄ سڳدن۔

شاعری

جے تک سرائیکی شاعری دا تعلق اے تاں روایتی تے کلاسیکی شاعری دے نال نال جدید شاعری دا رجحان وی ڈھیر سارا سامنے آوݨ لڳ پئے جدید سرائیکی شاعری وچ اشولال دا ناں پہلی صف دے لکھاریں وچوں ڳݨیا ونڄ سڳدے۔ایں سال اشولال دا تریجھا مجموعہ کلام "کال وسوں دا پکھی اے" سامنے آیا۔ اے مجموعہ انہیں دیں پہلیں ڈوبابیں کتابیں توں وکھری سنڄاݨ رکھدے۔ ایں کتاب وچ وادی سندھ دی قدیم تہذیب وچوں ٹیکسلا، دمان، تھل، ہڑپہ، ملتان، روہی تے موہنجوداڑو دی نہیں تے پرانی ثقافت کوں ہک خاص انداز وچ سامنے گھن آوݨ دی شعوری کوشش ڈسدی اے۔ اشولال دی ایں شاہکار کتاب وچوں "سوݨی وہار" دے حوالے دی ہک نظم:

کئی نسلاں توں
اندری اندر لاہندے ویندے
اُدھ پچھدے
ٹُھلھ گواہ ان
"اتھاں نیل رہیندا ہئی"
اج وی او نویں حوضیاں وچوں
تن آپݨے دے
نیل ولوڑ کے
راتیں چندر ابھردا ہے

جدید شاعری لکھݨ والیں دی قبیل وچ رفعت عباس دا ناں وی سرائیکی

ادب نال واقفیت رکھن والیں کیتے نواں نئیں۔ رفعت عباس دی نویں کتاب "سنگت ویڑ" ہک نویکلے انداز دی سوہنی تصنیف ہے جیندے وچ مصنف سرائیکی دی قدیم روایتی صنف "کافی" کوں جدید روایت دے قالب وچ ڈھالݨ دا تجربہ کیتے۔ او ایں تجربے وچ حد درجے تئیں کامیاب وی نظر آندن۔ اج دے دور دی مناسبت نال لکھیں گئیں انہیں کافیں وچوں رفعت عباس دا ہک نواں تے نکور رنگ ݙیکھو۔

اساں نویں کھیڈ توں ڈردے نئیں
پر دیہہ ہک اوپری کھیڈݨ والا
چو بنھیں نال چھی پیریں نال
ساݙے شہر بزاریں دھڑک پوندے
ساݙی تریہہ وچوں ساݙی بکھ وچوں
ہک اپݨا رنج بنڑیندا پئے

اردو شاعری وچ اہم مقام رکھݨ والے لکھاری شوکت ہاشمی سرائیکی مجموعہ کلام "لوداہوکا" پیش کر کے سرائیکی شاعری وچ وی وکھری سنڄاݨ کرا گھدی اے۔ شوکت ہاشمی دی ایں کتاب وچ پیش کیتیں گئیں غزلیں تے آزاد نظمیں وچ سرائیکی وسیب دے رہݨ سہݨ دے کئی گجھے منظر سامݨے آندن۔ سرائیکی ثقافت توں گھدے گئے استعارے تے تشبیہاں ایں کتاب دی سنڄاݨ ہن جنہیں وچ مزاحمتی حوالہ خاص طور تیں واضح ݙسدے۔ آپݨی ہک نظم "جی رب سائیں" وچ ہک جاء تیں لکھدن۔

وے ربا! تیݙی شان عجب ہے
ظالم کیویں ظلم کماتے
گھر تیݙے اچ آوڑدے ہن
تیݙے سامݨے جھک ویندے ہن
آپݨا کیتا بھل ویندے ہن

ڈُھل ویندے ہن

اتے مظلوم نصیباں مارے، رُل ویندے ہن

سرائیکی نثر تے شاعری دیں کئی کتابیں دے لکھاری محمد اسلم میتلا دی شعری کتاب "پیت اولڑی" سامنے آئی۔ جیندے وچ سلام، دھمال رنگ، وطن پیارا، نظم معریٰ، شہریات (مظفر گڑھ، وہاڑی)، ہالاں کیتے، گیت رنگ، سہرے، غزلاں تے ڈوہڑے دے موضوع ونڈ ڈتے گئین۔ محمد اسلم میتلا دی شاعری دا اے گلدستہ سرائیکی شاعری وچ قابل قدر ودھارا اے۔ کتاب دے عنوان دی مطابقت نال ہک ڈوہڑہ کجھ ایں طرحاں ہے۔

میکوں لگیا روگ اولڑا ہے اتھ میں لوہواں اُتھ او لوہوے
نت ہجر فراق دے ڈکھڑے ہن اتھ میں رووواں اُتھ او رووے
وچ عشق دے تھئے ہن پھٹ جیرڑھے اتھ میں دھوواں اُتھ او دھووے
میڈی اسلم دل دی حسرت ہے جتھ میں ہوواں اُتھ او ہووے

نوجوان سرائیکی لکھاری شکیل پتافی دے شعری مجموعے "اکھ بے خواب عذاب" کوں ایں طرحاں منھومنھ گھدا گیا جو ایں سال پہلی واری چھاپݨ دے بعد ڈوجھی واری وی شائع کرݨا پیا۔ کوٹ مٹھن توں شائع تھیوݨ والی ایں کتاب دیں غزلیں، نظمیں تے گیتیں وچ ہجر تے وصال دے نال نال رجائیت، معاشرت، ثقافت تے مزاحمت دا تذکرہ شامل اے۔ سرائیکی شاعری دی صنف "سرائیکو" وچوں مزاحمت دے حوالے دی ہک ونگی ڈیکھو۔

چُپ راتیں دے گنگے منظر، گنگ تاریں دی چھاں
وسمی شام دیاں تریڈھیاں اکھیں، تریڈھے دل دے گندر
ساڈی اکھ نہ مُندر

دمان دے جاݨیے سنڄاݨے شاعر ریاض فاروق بزدار دا ڈوجھا مجموعہ کلام "ڈُکھ تعبیراں" سنجوک پبلی کیشنز ملتان دی طرفوں شائع تھئے۔ ریاض فاروق بزدار دی ایں کتاب وچ جتھاں دمان دے مسئلیں کوں چھیڑݨ دی کوشش کیتی گئی اے اُتھاں

مُدتیں توں ڈِٹھے ونجݨ والے ڈُکھ درد توں پُر خوابیں دیاں تعبیراں لبھݨ دا ابر وی ایں کتاب دا حصہ اے۔ "ڈُکھ تعبیراں" وچوں وی سرائیکو دا ہک وکھرا رنگ ڈِیہدے ہِن:

بنی، بیٹ، ہما ہِن جاہیں جتھے دید کریجے
کرتیں ساری رہݨ گزر گئی نال کریہہ دے گاندھا
سک گئے ون ترݨ ڈھاندھا

سرائیکی دے جگ مشہور استاد شاعر احمد خان طارق دے مہاندرے شاگرد فیض فریدی دی کتاب "بیٹ تے بیلا" وچ نظم، غزل، کافی، گیت، قطعہ، ڈوہڑہ تے سرائیکو دیاں صنفاں کوں شامل کیتا گئے۔ فیض فریدی دی روایتی شاعری وچ ٹھیٹھ لفظیں دا سوہݨا ورتارا تے وسیب توں گھدیاں ہویاں علامتاں جدیدیت والے پاسے ہک مناسب قدم ہے۔ کلام دے نمونے کیتے غزل دا ہک شعر اے۔

میڈے سینگیں دے سر تے اج نویاں ہن چونٹویاں چُنیاں
میں وی رنگریز توں بوچھݨ رنگاواں اج دے سجھ اپݨا

ٹبہ قائم دین (خوشاب) دے شاعر محمد اقبال قریشی دا مجموعہ کلام "مٹھیاں سنگتاں" ایں سال سامنے آیا۔ اونیں تاں ایں کتاب وچ نظماں، غزلاں، قطعے تے ڈوہڑے وی پاتے ویندن پر ایں کتاب وچ شامل "گیت" اقبال قریشی دی سنجاݨ ہِن۔ انہیں گیتیں وچ تھل تے ملتان دا ثقافتی رنگ واضح نظر آندے۔ اقبال قریشی دے انہیں گیتیں وچوں کجھ گیت ریڈیو پاکستان ملتان دے ریکارڈ کیتے گئے فنکاریں دے گیتیں وچ شامل ہووݨ دے نال نال خاصے مقبول وی ہِن۔ محمد اقبال قریشی دے ہک گیت دے بول کجھ ایں طرحاں ہِن۔

پیا ٹھاندا ہے جوڑا غلابی
وے ماہی تیڈی خیر ہووے
لگی جھنگ دی کھسہ خوشابی
وے ماہی تیڈی خیر ہووے

ڈیرہ غازی خان دے مہاندرے تے بزرگ شاعر غلام حسین زائر دا مجموعہ کلام "تتے تاء" روایتی شاعری دا پھوں سوہݨا ودھارا اے جیندے وچ تصوف دا رنگ سب توں اُچیرا نظر آندے۔

غلام حسین زائر دے کلام وچوں نمونے کیتے غزل دا ہک چھوݨواں شعر۔

کیویں تانگھاں، کیویں طلباں، کیویں سئے سِکاں ہوندین
ایں وضاحت دے کیتے درکار ہونووں توں تے میں۔

ملتان دے ہک بزرگ شاعر ملک اقبال حسن بھپلا دا شعری مجموعہ "کچے دھاگے" دے ناں نال چھپیا۔ ملک اقبال حسن بھپلا دی غزل ہووے، کافی ہووے، نظم ہووے یا ڈوہڑہ قطعہ، ہر صنف وچ معاشرتی اُچ جھک تے وسیبی قدراں دی اہمیت کوں سامݨے رکھݨ دی کوشش کیتی ویندی اے۔ "کچے دھاگے" دی ہک غزل دے ڈو شعر پڑھݨ دے ڈادے ہن۔

وسدی جھوک تے وسݨ والا توں کیا جاݨیں موونجھ
تانگھ دی سُولی کیویں چڑھدن ڳݨ ڳݨ تارے لوک
گوڑ دے منہ وچ دھوڑ ہمیشاں ساڈا ہے ایمان
دنیا کوں نت لیندن ڈیکھاں کیویں لارے لوک

بہاولپور دے حاجی مرید حسین انصاف دی شعری کتاب "دیوان انصاف" وچ مسدس، نظم، غزل، ڈوہڑہ تے قطعہ تیں طبع آزمائی کیتی گئی اے۔ مرید حسین انصاف دے مجموعے وچ مذہبی عنصر واضح نظر آندے۔ اُنہیں دے کلام وچوں ہک قطعہ ڈیہدے ہئیں۔

میڈی سیت میں توں ایجھی گئی ہے رُٹھی
مریندا ہاں سِدھی تے پمدی ہے پُٹھی
ہُݨ معافی منگدا ہاں انصاف رب توں
میکوں ڈُکھیں درد ین توں ڈیوے چا جھٹی

ضلع مظفر گڑھ دے شاعر اقبال وارث دی شعری تخلیق "اُڈردی دھوڑ" شائع

کیتی گئی۔ ایں کتاب وچ تھل دی ثقافت، لوک داستانیں وچوں خاص طور تیں "سسی" دا حوالہ تے معاشرے دے جھک اُچ کوں واضح کرݨ دی کوشش کیتی گئی اے۔ وسیبی حوالے دی ہک نظم "جَت" وچوں ہک بند کجھ ایں طرحاں پیش کیتا گئے۔

وچ اندھارے گولے رسہ ونج کوباڑی گولے
ٹیبھک نال تماخوں بدھے ڈبی پاوے چولے
جھڑ، مینہ، ڈکھݨ، وا دے بھاویں چلن جھکڑ جھولے
ڈاکھنڑیں گاوے، پندھ رچاوے نال لُڑھاؤ دے اولے
بھاویں آون دھوڑے دھاپے ہر نہ منڈھوں سٹے جت
او کھی سوکھی نت نبھاوے مونہہ نہ اصلوں وٹے جت

اقبال وارث دی ایں کتاب "اڈردی دھوڑ" دے چھیکڑ وچ ہک ہئے شاعر عباس مخلص دے ڈوہڑے وی رلاڈتے گئین۔ جنہیں وچوں ہک ڈوہڑہ نمونے کیتے پیش کیتا ویندے۔

پاہیت ڈتی پائل نچ ڈیکھوں متاں کھیں جیلے دلدار سُݨے
کُٹھی تھی آوے کائنات یکی ایہو چرچہ ہر حُب دار سُݨے
اوندی ہیت دے گھنگھرو ایں چھنڑکن اُروار نچوں او پار سُݨے
پاپائلاں مخلص رقص کروں سئیں عرش تے ہہ چھنڑکار سُݨے

دمان دے واسی تے شاعری دے ہر حوالے دے مہاندرے شاعر مصطفیٰ خادم دی ڈوہڑیں تے قطعیں کوں رلا کے چھاپی گئی کتاب "بھانج" وچ چونویں ڈوہڑے تے قطعے پیش کیتے گئین۔ مصطفیٰ خادم دے ایں کلام وچ منظر نگاری تے تصویر کشی دا دکھرا رنگ نظر آندے۔ مصطفیٰ خادم دے مشہور ڈوہڑیں وچ اے ڈوہڑہ پورے وسیب وچ خاص طور تیں سنجاتا ویندے۔

کیا عرض کروں کیا پندے ہئیں بھلا پنسوں کیا اساں پندھ کرݨے
تیڈے رُخ انور دے وانگ سخی ہے گال صفا اساں پندھ کرݨے

نہ حال پریتی گھن کوئی نہ رات ملکا اساں پندھ کرنڑے
ساڈا پندھ ہے خادم پیریں دا ساکوں پیر جُما اساں پندھ کرنڑے

روہی دے جاتے سنڄاتے شاعر قاصر احمد پوری دیاں کتاباں "ٹوبھے تار متاراں" تے "وٹھڑی روہی" وچ ڈِتی گئی وسیب دی بھرویں عکاسی دے بعد ایں سال تریجھی، چوتھی تے پنجویں کتاب "قطعاتِ قاصر"، "میں مُٹھڑی" تے "واٹ نہاراں" سامنڑے آئن۔ قاصر احمد پوری دے ۱۹۹۷ء وچ آونڑ والے تریہے مجموعے خلوص، صداقت تے حقیقت دا واضح اظہار ڈِسدن۔ قاصر احمد پوری دے کلام دا اندازہ ایں شعر توں لایا ونج سگدے۔

ڈُکھڑے ولھیٹ گئے ہن خوشیاں سمیٹ گئے ہن
گھر وی میکوں ہے کھاندا جے توڑیں توں نہ آنویں

ڈیرہ غازی خان دے ہتھّے منّے شاعر ساقی سمینوی دا تریجھا مجموعہ کلام "بے خواب نندراں" ایں سال چھپ کے سامنڑے آئے۔ ایں روایتی مجموعے دیں نظمیں، غزلیں، گیتیں، ڈوہڑیں تے قطعیں وچ شوخی، بیباکی تے جوش دے عناصر واضح ڈِسدن، ساقی سمینوی دا اتے مشہور قطعہ سبق آموز وی ہے تے شوخی دا ہک وکھرا رنگ وی ہے۔

زخم کھیں دے سیونڑ سکھ
پیار دی مے کوں پیونڑ سکھ
آپنڑیں خاطر ہر دم جیندیں
بے دی خاطر جیونڑ سکھ

ساقی سمینوی دے شاگرد الطاف حسین جابر دا مجموعہ کلام "بھنی ونگ" وی ایں سال سامنڑے آئے۔ جیندے وچ نظماں، قطعے تے ڈوہڑے شامل ہن۔ روایتی اندازدی ایں شاعری وچوں کتاب دے ناں دی مطابقت دا ہک قطعہ کجھ ایں طرحاں ہے۔

میں ہاں روندیں روندیں رجدی

چُنی سر تیں محض نئیں سجدی
تیڈا جابر آسرا ہوندا
میڈے ہتھ دی ونگ نہ بھجدی

ابنِ کلیم احسن نظامی بالیں کیتے نعتیں تے نظمیں دی کتاب "نویاں سوچ آہراں" سامنڑے آندی اے۔ ایں کتاب وچ سرائیکی دے علاوہ پنجابی تے اردو شاعری وی شامل اے۔ "نصیحت دیاں گالھیں" دے عنوان نال ڈتے گئے قطعیں وچوں ہک قطعہ کجھ ایں طرحاں اے۔

وڈیاں دا جے ادب کریسوں
ایندا جگ تے پھل وی پیسوں
جے قدر کیتا استاداں دا
علم دے دولت مند سڈیسوں

دلچسپ سرائیکی سنگت جندو پیر کمال لیاقت پور دی طرفوں شہباز سید دی کتاب "دل دے سودے" شائع تھئی۔ ڈوہڑے، قطعے، غزلاں، کافیاں، گیت ایں کتاب دی سنجانڑ ہن۔ انسان دیں خواہشیں، حسرتیں تے ارمانیں دے کٹھا تھیونڑ نال اے کلام دردانگیز بنڑ گئے۔ جیویں جو ہک گیت وچ آکھیا گئے۔

سیت تے ستارے والی پوتھی کھول سئیں
کڈاں آسی میڈے گھر میڈا ڈھول سئیں
در ملیم پیراں تے فقیراں جوسی آ
پُٹھیاں تھیاں ہن کیوں تقدیراں جوسی آ

ایں بزم دی طرفوں چھپنڑ والی عبداللہ ساحد عمر کوٹی دی کتاب "رت دے نیر" وچ غمِ جاناں تے غمِ دوراں دیاں تلخیاں پاتیاں ویندین۔ فرید سرائیکی سنگت ڈیرہ غازی خان دی طرفوں چھپنڑ والی نواز خوشدل دی شعری تصنیف "ڈکھ دے پندھ" وچ کلاسیکی شعری روایتاں موجود ہن۔ ڈاکٹر الفت بلوچ دے مجموعے "پیار دا پاندھی" اتے بزرگ شاعر رمضان راہی دی کتاب "سنجانڑ" دے ایں سال چھپنڑ

بارے وی پتہ لگے۔

جے تک شعری کتابچے سامنے آون دا تعلق اے تاں مختلف ادبی تنظیمیں دی طرفوں وقتاً فوقتاً کئی کتابچے ایں سال پہلی واری شائع تھین جنہیں وچوں نمونے دے طور تیں کجھ دے ناں ایں طرحاں گنوائے ونج سگدن۔ جیویں جو شارتاں / پیریں ڈِتہ ناظر، ڈکھ سجݨ دے / شبیر بلوچ، عشق دا گوگھا / محمد جمیل بیدل، پنّی / جند وڈہ مغموم، وسدی روہی / حیات ملتانی، شعلے / محمد اجمل شہزاد، ہمراز دے ڈوہڑے / ریاض احمد ہمراز، کلہپے دا غم / سجاد بلوچ، بے رنگ دی صلاح / محمد یار بے رنگ، تیز رو دا حادثہ / محمد یار بے رنگ اتے ہک کتابچے وچ چھپیاں ہویاں ڈو نظماں "چھچھ" تے "آپ سنجا نوں" / شبیر ابن بے رنگ وغیرہ۔

۱۹۹۷ء وچ مرتب کیتیں ونجݨ والیں شعری کتابیں وچوں احسان اعواݨ دی ترتیب ڈِتی کتاب "شاہکار ڈوہڑے" ملتان توں شائع کیتی گئی۔ جیندے وچ زیادہ تر اینجھے ڈوہڑے پاتے ویندن جیڑھے عطا اللہ عیسیٰ خیلوی مختلف موقعیں تیں گاوݨ اچ ورتین۔ عیسیٰ خیل دے خالق داد ناطق نیازی دا ہک مشہور ڈوہڑہ جیڑھا ڈھیر سارے لوکیں کوں زبانی یاد اے۔

جند مک گئی اتے ہجر نہ چھوڑا میکوں قبر دے ویندال توڑی
لوکاں دفن کیتا میڈا زخمی تن تھی پئی اے قبر وی سوڑی
ہجر تے بیں وچ قبر دے پاہ بݨ گئے واہ سنگت رب نے جوڑی
ناطق نوں سب دنیا بھل گئی بھلا ہجر نے سنگت نہ چھوڑی

احسن فریدی دی مرتب کیتی کتاب "ساڈی عید نہ تھئی" وچ عید دے حوالے دے ڈوہڑے پاتے ویندن۔ سلیمان برادرز ملتان دے طرفوں قادر ملغانی "سبقت دے ڈوہڑے" دے ناں نال مشتاق سبقت دے ڈوہڑے ترتیب ڈِتے۔ احمد پور شرقیہ توں "متاعِ بے بہا" دے ناں نال تنویر سحر مختلف کلام ترتیب ڈِتا جیڑھا انجم لاشاری دی یاد وچ لکھیا گئے۔ جتھاں ہر سال پہلی واری سرائیکی شعری کتابیں دے ڈھگ ڈیکھݨ وچ آندن اُتھاں نویں ایڈیشن دے طور

تیں دی کئی کتاباں سامݨے آندیاں رہ ویندین۔ سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور دی طرفوں صادق بشیر دی تالیف کیتی گئی کتاب "رت دیاں جھبوں" کوں تریجھی واری شائع کیتا ڳئے۔ ایں کتاب وچ مختلف شاعریں دا ہک ہک صفحے دا تعارف تے چوݨواں کلام پیش کیتا ڳئے انہیں شاعریں وچ عبدالکریم دلشاد، جانباز جتوئی، فیض محمد دلچسپ، سفیر لشاری، عاصم اُچوی، رسول بخش حافظ، نقوی احمد پوری، محمد نواز خوشتر، شوخ ریاستی، صدیق طاہر، حسین علی شاہ حسرت، حسین بخش نادم، ڈاکٹر محمد خان بابر، جام بخت علی مسرور، گل محمد شاہ گل، سرور کربلائی، اقبال سوکڑی، محمد رمضان طالب، مہجور بخاری، پنوں زادہ شاد، اللہ ڈیوایا مفلس، نسیم ملک، پیر بخش بھنور، محمد قاسم شمیم، رشید عثمانی، محمد یار دلبخت، جام ریاض احمد ریاض، سعید احمد شاہ دلگیر تے صادق بشیر صادق دے نان شامل ہن۔ مہاندرے سرائیکی شاعراں دے کلام بارے ایہ کتاب ایں ڳالھوں اہمیت رکھدی اے جو انہیں وچوں ڈھیر سارے شاعراں دے مجموعے نہ چھپݨ دی وجہ توں انہاں دا کلام ملݨ وچ نئیں آندا۔ ایں محفوظ کیتی ڳئی شاعری وچوں سفیر لشاری دے کلام دا نمونہ جیڑھا کتاب دے عنوان نال وی مطابقت رکھدے۔

دیداں لگیاں بھول بُھلانویں
ہُݨ وت ڳل وچ پیپن ڳلانویں
دشمن آپݨے تھین پچھانویں
ہر ویلے ہے دل دلگیر
ہاں وچ کھادم عشق دا تیر
اکھیاں رووݨ رت دے نیر

قیس فریدی دا مرتب کیتا "دیوان فرید"، شاکر دے ڈوہڑے / شاکر شجاع آبادی، ارشد دے ڈوہڑے / امان اللہ ارشد، سیفل دے ڈوہڑے / سیف اللہ سیفل، دلچسپ دے ڈوہڑے / فیض محمد دلچسپ، ٹھرکی مزاج / شہزادہ آصف، طارق دے ڈوہڑے / احمد خان طارق، نازش دے ڈوہڑے / نجیب اللہ نازش، آزاد

شاہ دے ڈوہڑے / آزاد شاہ، فریدی ڈوہڑے / مرتبہ: احسان اعوان تے سلیمان برادرز ملتان دی طرفوں ترتیب ڈتے گئے "خواجہ فرید دے ڈوہڑے" کوں وی ایں سال نویں ایڈیشن دے طور تیں چھپݨ والیں کتابیں وچ گݨیا ونج سگدے۔ ایویں کئی کتابچے وی نویں ایڈیشن دے حوالے نال چھاپے گئے جیویں جو"ذال دا نوکرا شوکت بھٹی، آصف دے ڈوہڑے / شہزادہ آصف، دلشاد بلوچ دے ڈوہڑے / دلشاد بلوچ، گھوٹ کنوار / دلنور نور پوری، ڈوجھی شادی / دلنور نور پوری، سس نونہہ دا جھیڑا / موجی، کاشی دے ڈوہڑے / ریاض کاشی تے "وچھوڑا / دلکش اماموی مہروی وغیرہ دا حوالہ ڈتا ونج سگدے۔

کتابی شکل وچ چھپ کے سامݨے آوݨ والی شاعری دے علاوہ اخباریں تے رسالیں وچ چھپݨ والی شاعری دے نمونے پڑھݨ والیں دی دلچسپی سانگے پیش کیتے ویندن۔

ماہنامہ "فرید رنگ" وچ شائع تھیوݨ والا محمد رمضان طالب دا حمدیہ شعر:

زندگی بے شک تیڈا احسان ہے
موت وی تیڈا اٹل ہے فیصلہ

شفقت بزدار دی اے سرائیکو ڈیہہ وار "جھوک" ملتان وچ شائع تھئی۔

جئیں بولی وچ ماء مرکھݨڑی ڈیندی رہ گئی لولی
اوں بولی دا شان گھٹیندیں مردا نئیں مروان
ماء دا نافرمان

ہفت روزہ "المنظور" تونسہ وچ احمد خان طارق دا اے ڈوہڑا چھپیا۔

آ جال چنور دے نام سڈاوں سڈ سڈ سنواوں متاں مال ولے
کر جھوک وسوں وسوں وانگ اندر، در بھانڑ وساوں متاں مال ولے
توں ونجلی پھوک میں کوک کڈھاں رل شور مچاوں متاں مال ولے
انہاں طارق بر تھئے بھانیاں دے در کھول کھڑاوں متاں مال ولے

پاکستان دی گولڈن جوبلی دے حوالے نال ڈٹھا ونجے تاں جاوید احسن خان

دی اے لکھت نمونے دے طور تیں پیش کیتی ونج سگدی اے۔

جھر جنگل آباد نظردِن

مال مویشی جوہاں چردِن

سبز چھیکوں بان و بان

جگ جگ جیوے پاکستان

خالد اقبال جوگی فقیر دے کلام دا اے نمونہ شعبہ سرائیکی اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دی کتاب لڑی "سویل-۲" وچ شائع تھیا۔

آکھ فقیرا
تئیں جو ڈٹھے
او ہو لکھدا اجُل
کُھلݨ والی گالھ
لوکیں ویسی کُھل

ڈوجھی وار "جھوک" خان پور وچ جہانگیر مخلص دا اے کلام سامنے آیا۔

اول پیو دے وی جیوݨ دا اندازہ لاؤ جیندے
شام تھیوے تاں بکھ دے ڈر توں گھر نی امدے بال
عید دی رات اساڈے ویڑھے بکھ دا جاگا ہوسی
اتے مخلص ڈیکھ ونجا ہے کیوں نئیں سمدے بال

ڈوجھی وار "جھوک" ملتان وچ انجم لشاری دی نظم "شیشہ" چھپی۔

کئی کئی واری مونہہ دھوندا
ول ول شیشہ صاف کریندا
تڈ وی آپݨی صورت میکوں
کوجھی کوجھی اُبڑی اُبڑی
اُجڑی اُجڑی لگدی ہے تاں
شیشے کوں بہہ لعنت ڈیندا

مزمل حسین دی اے نظم ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان اچ شائع تھئی۔

خواب سارے
اتے
عذاب سارے
محبتیں وچ ہوندن
پر
انہاں محبتیں دا کیا کریسو
جنہاں وچ عذاب تاں ہوندن
خواب نئیں ہوندے

رفیق ہمراز سنجرانی دا اے قطعہ ہفت روزہ "صدائے مخدوم" مظفر گڑھ وچ چھپیا۔

چھوڑ نہارے جیندے پئے ہئیں
ہئیں بے چارے جیندے پئے ہئیں
مر ہمراز کڈاں دے ویندے
ڈیے کے لارے جیندے پئے ہئیں

ہفت روزہ "سرائیکی آواز" خان پور وچ اقبال بانو دی نظم "خواہش" چھپی۔

اوو ی میڈا ناں گھن تے
بھرے ہانواں
میں فقط ایہو چاہواں
دل خوش تھیواں
تے دھمالاں پاواں

ریاض قیصر قیصرانی دی اے نظم ہفت روزہ "نوائے تھل" لیہ وچ شائع تھئی۔

کھیں ویلھے راتیں تھل تیں آ کے
چندر اُبھرݨ دا منظر ڈیکھو
ٹبہ ٹبہ ایویں چڑھدے
جیویں بال بنبوٹے ڈیندے

ماہنامہ "روہی" کراچی وچوں امداد اللہ امداد دا اے قطعہ پڑھݨ والیں سانگے پیش اے۔

کھا گئی کھرڑی مرض پچھانوُ
اپݨا اپݨا فرض پچھانوُ
میں امداد اکھیساں ایویں
دھرتی ماء دا قرض پچھانوُ

ایں سال چھپݨ والیں غزلیں وچوں کجھ شعریں دی چوݨ ایں طرحاں کیتی گئی اے۔

پڑھ کے کوئی انسان جنہیں کوں ہتھ اِچ لنبی پا کے نکلے
اپݨے او منشور نئیں سجݨوں، اپݨیاں اور تحریراں نئیں
اقبال سوکڑی (جھوک۔ ملتان)

ہُݨ کجھ نہ پُچھ دُھپ تیز ہے سوچݨ نئیں ڈیندا سوجھلا
گالھیں کریسوں رات دیاں قصے نئیں بُھلدے رات کوں
محسن نقوی (سنہڑا۔ بہاولپور)

ساڈا او کیویں تھی سگدے
ساڈے نال جو لُٹیا گئے نی
ارشد ملتانی (سرائیکی دنیا۔ دہلی)

او میڈے نزدیک رہ کے بے خبر وِیندا ہے روز
سندھ جیویں نال تونسے دے گزر وِیندا ہے روز
شفقت بزدار (المنظور۔ تونسہ)

میڈی جھگی سڑ گئی دی کوئی فکر نئیں
توڑے سوجھلا تاں تھیا شہر وچ

اللہ بخش یاد (جھوک۔ خان پور)

جھڑے دستار پیندے بن ڈساون تاں ایندا مطلب
اگر قابل نئیں ایندے تاں بنڈے ول وڈیرے کیوں؟

بہارالنساء بہار (سرائیکی ادب۔ ملتان)

ازل دے خوف دے بدھے ولھیٹے
پچھاویں کولوں لنگھداں ڈردے ڈردے

انور سعید انور (صدائے مخدوم۔ مظفر گڑھ)

تس نئیں لیکھ نصیبا ساڈا بڑا زور ڈڈھپ ہے
ڈاڈھا ہے کوئی پیتی ویندے روہی تھل دا پانی

ممتاز عاصم (سویل۔ اسلامیہ یونیورسٹی)

بال سمدن روز جیندے بکھ وی سوڑ ویڑھ کے
رات او محفل دے وچ غزلاں سنیندا رہ گیا

فیض بلوچ (فرید رنگ۔ دیرہ غازی خان)

جو دھوڑ دے سفر تے ونج کے کڈھاں نہ ولے
تجھے مسافراں دا رستہ کھڑے بھلیندوں

شیما سیال (سرائیکی آواز۔ خان پور)

لسانیات

کہیں وی زبان دے بارے جانڑں تے پرکھنڑ سانگے لسانیات دے علم کوں پہلی پوڑی سمجھا ویندے۔ ایں علم دا منڈھ "قاعدے" توں شروع تھیندے۔

سرائیکی زبان دے کئی قاعدے شائع تھی چکن تے مختلف قاعدے ول ول وی چھپدے رہ ویندن خلیل احمد شودا مستوئی دا مرتب کیتا ہویا "سرائیکی قاعدہ" ایں سال پہلی واری چھاپیا گئے جیندے وچ ہر اکھر (حرف) دے چھی چھی لفظ بنائے گئین تے آخر وچ سرائیکی زبان دے وادھو اکھریں دیاں وکھریاں مشقاں وی شامل کیتیاں گئین۔ ایویں مشتاق حسین کاظمی دے سرائیکی قاعدے "تعلیم الاطفال" دے چھپݨ دا وی پتہ لگے۔ شوکت مغل دا "سرائیکی قاعدہ" تے پیرزادہ معین الدین قریشی دا مرتب کیتا ہویا "معین العلم آسان سرائیکی اردو انگریزی قاعدہ" وی ایں سال نویں ایڈیشن دے طور تیں بیاسے آئن۔

لسانیات دے موضوع تیں اہم کتاب "سرائیکی محاورے اور ضرب الامثال" سیدہ انجم گیلانی دی سوہݨی کوشش اے۔ ایں کتاب وچ سرائیکی اکھاݨاں تے محاورے رلیے ملیے ہوئے ڈِتے ہوئن۔ نال نال اردو ترجمہ تے کتھائیں وضاحت سانگے سرائیکی شعر وی پیش کیتے گئین۔ ایں کتاب دے محاورے تے اکھاݨ حروف تہجی دی ترتیب نال مرتب کیتے گئین۔

تریمتیں وچ بولیاں ونجݨ والیاں اکھاݨاں تے محاورے ایں کتاب دی خاص سنجاݨ ہن۔ ایں کتاب کوں محاوریں تے اکھاݨیں دے حوالیں نال ڈوجھی وڈی کتاب آکھیا ونج سگدے۔ ایں توں پہلے انہیں ڈوہائیں موضوعیں تیں شوکت مغل دیاں اُچ اُچ کتاباں سرائیکی وسیب وچ تہلکہ مچا چکین۔ سرائیکی زبان تے اوندے تاریخی پندھ دے بارے وچ عبدالحمید عتیق فکری دی معروف کتاب "العتیق العتیق" کوں ڈوجھی واری شائع تھیوݨ دا اعزاز حاصل اے۔ علامہ عتیق فکری دی اے کتاب سرائیکی پڑھݨ لکھݨ والیں کیتے بہوں اہم اے جیندے نایاب تھیوݨ دے بعد ول چھپ ونجݨ نال سب توں زیادہ فائدہ سرائیکی دے طالبعلماں کوں تھیسی۔ ایں کتاب وچ سرائیکی زبان و ادب دی قدیم تاریخ دے علاوہ گرائمر وی شامل اے۔

جے تک اخباریں تے رسالیں وچ سرائیکی لسانیات بارے لکھتیں دا تعلق

اے تاں ایں حوالے دیاں کئی لکھتاں ڈسݨ وچ آئن جنہیں وچوں ڈیہنہ وار "جھوک" ملتان وچ شائع تھیوݨ والیاں لکھتاں سرائیکی زبان سرائیکی اکھریں وچ/سید ناصر عباس رضوی، جیویں لکھواوئیں الاوَیا جیویں الاوَاوئیں لکھو (ترَے قسطاں)/ہدایت کاشف، چاقو یا قاچوں/امید ملتانی دے علاوہ مجاہد جتوئی دی تحریر "سرائیکی محبتاں دی زبان" دے ناں ڳݨوائے ونج سگدن۔

تحقیق

کہیں وی زبان دا ادبی پندھ کچھݨ سانگے تحقیق دی ضرورت سب توں زیادہ پوندی رہندی اے۔ بے شک تحقیق کوں کڈاہیں حرف آخر نئیں آکھیا ونج سگدا پر تحقیق دے بغیر وی منزل تک اپڑݨ ممکن کائنی۔ کلاسیکی شاعری دے حوالے نال رحیم طلب دی تحقیقی کتاب "آکھیا مبارک شاہ نے" ایں سال سامنے آئی جیندے وچ سرائیکی دے مہاندرے شاعر مبارک شاہ دے کلام دی ڳول پھرول کر کے اینکوں محفوظ کر ڈتا ڳئے۔ ایں کتاب وچ مولود شریف تے بہاول خان عباسی بارے شعری نذرانے دے علاوہ مسافر جندڑی، سی حرفی تے کافیاں شامل ہن۔ مبارک شاہ دے ایں کلام وچوں "سی حرفی" دا ہک بند کجھ ایں طرحاں اے۔

"ر" رت رووان ڈٖکھاں تیڈٖیاں کوں جنگل چیر پھراں راتیں کالیاں کوں
میڈٖے پھٹ ہجر دے پیڑ کرݨ ول چھیڑ نہ درد چچلالیاں کوں
سبھ سینگیاں سیاں خوش وسدیاں کیا ڈٖوہ ڈٖیواں کرماں والیاں کوں
میکوں سید مبارک خبر نہ ہئی ظاہر ڈٖیکھ بھلی تیڈٖے چالیاں کوں

پروفیسر سجاد حیدر پرویز دی کتاب "سرائیکی ادب نشاۃِ ثانیہ کا دور: سال ۱۹۷۶ء تا ۱۹۹۵ء" بزم ثقافت ملتان دی طرفوں شائع تھئی۔ جیندے وچ ہر صنف دیں کتابیں کوں سال وار ترتیب نال ڳݨوایا ڳئے۔ کتاب دے چھیکڑ وچ فہرست اسامی، فہرست ناشرانِ کتب، تے فہرست تصانیف وی اشاریے دے طور تیں

شامل کیتیاں گئین۔ اے کتاب سرائیکی کتابیں بارے حوالے دا کم ڈیندی اے۔

حمید اُلفت ملغانی دا سالانہ ادبی جائزہ ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ چھپݨ دے بعد "سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء" دے نال نال سرائیکی ادبی بورڈ ملتان دی پیشکش دے طور تیں سامݨے آئے۔ ایویں حمید اُلفت ملغانی دی لکھت "سرائیکی شعری ادب ۱۹۹۶ء" ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان وچ چھپی۔ سجاد حیدر پرویز دا لکھیا ہویا "۱۹۹۶ء دا سرائیکی نثری ادب" ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ شائع تھیا۔

اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دے شعبہ سرائیکی دی طرفوں شائع تھیوݨ والی کتاب "سویل۔۲" وچ شامل ڈھیر ساریں تنقیدی لکھتیں دے نال نال حمید اُلفت ملغانی دی تحقیقی تحریر "سرائیکی شعری کتاباں دی ببلو گرافی: ۱۹۸۹ء توں ۱۹۹۵ء" وی شامل اے۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دے شعبہ سرائیکی دے ڈو طالبعلماں تحقیقی مقالے وی ایں سال لکھین۔ اے ڈوہیں مقالے سرائیکی لوک ادب دے حوالے نال ہِن۔ خادم حسین دا مقالہ "ضلع لودھراں دے سرائیکی لوک گیت" تے اعجاز احمد دا مقالہ "دیوانِ فرید وچ لوک داستاناں" دے ناویں نال ہِن۔

تنقید

ادب دی کہیں وی صِنف کوں اختیار کرݨ توں پہلے مُنڈھلا علم جاݨݨ ضروری ہوندے۔ سرائیکی شاعری دا منڈھ بدھݨ بارے معلومات ڈیوݨ والی ضخیم کتاب "شاعری دے گر" ایں سال سامݨے آئی۔ کتاب دے مؤلف ڈاکٹر نواز شہانوی زبردست محنت دے بعد اے کتاب تالیف کیتی۔ بزم شعر و سخن شہانی ضلع بھکر دی طرفوں چھپݨ والی ایں کتاب وچ شاعری دی اہمیت، قِسماں، شعری اصطلاحاں، علم عروض، اصناف سخن، علم بدیع، علم بیان، علم قافیہ، کلام دیاں فنی کمزوریاں تے بحراں دی فہرست شامل کیتی گئی اے۔ ایں کتاب وچ موقعے دی مناسبت نال ڈھیر سارے شاعریں دے شعر وی تنقیدی نقطہ نظر نال پیش کیتے گئین۔ اتے

کتاب دے چھیکڑ وچ انہاں شعراں دے لکھارین دے ناں وی اشاریے دے طور تیں شامل کیتے گئین۔

شعبہ سرائیکی اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دی کتاب لڑی "سویل-۲" تنقیدی لکھتیں دا ہک سوہݨا گلدستہ ایں سال سامݨے آئے۔ کتاب دے مرتب سرائیکی شعبہ دے انچارج جاوید چانڈیو ہن۔ ایں کتاب کوں چھی حصیں وچ ونڈ ݙتا ڳئے پہلا حصہ تاریخی حوالے دا ہے۔ جیندے وچ ڈاکٹر نصراللہ ناصر دی تنقیدی تے تحقیقی لکھت "سرائیکی ادب وچ اساطیری حوالے" دے علاوہ لوک ثقافت بارے ملک عبداللہ عرفان دی لکھت "کریمݨ نقلی" شامل ہن۔ ݙوجھے حصے وچ اجوکی سرائیکی شاعری بارے لکھتاں پیش کیتیاں ڳئین۔ جنہیں وچ محمد اسماعیل احمدانی دی تحریر "سرائیکی دیاں نویاں شعری روایات"، نصیر احمد ناصر دی لکھت "ترے ماہی، سرائیکی تے سرائیکی شاعری"، اخلاق مزاری دا مضمون "ضلع رحیم یار خان دی نویں سرائیکی شاعری" تے عبدالباسط بھٹی دی لکھت "احمد پور وچ نویں سرائیکی شاعری" شامل ہن۔ تریجھے حصے وچ جدید شاعراں دے حوالے نال رفعت عباس، احسن واگھا، ڈاکٹر نعیم کلاسرا، صابر چشتی تے اشو لال دیاں لکھتاں بالترتیب عزیز شاہد، نصراللہ خان ناصر، اشو لال، ارشاد تونسوی تے رفعت عباس دی جدید شاعری دے بارے وچ ہن۔ چوتھا حصہ فریدیات دے حوالے نال ہے۔ جیندے وچ م۔ی۔ قیصرانی دی تحریر "کلامِ فرید وچ لفظیں دی تکرار تے سوہݨپ"، محمد اسلم میتلا دی لکھت "رسالہ العزیز تے فریدیات" اتے جاوید چانڈیو دا مضمون "دیوانِ فرید وچ لوک داستاناں" شامل ہن۔ پنجویں حصے وچ لطف اللہ بدوی دی سندھی لکھت دا سرائیکی ترجمہ "روحل فقیر" دے ناں نال جاوید چانڈیو دا تھیا ہوئے۔ چھیویں تے چھیکڑی حصے وچ تنقیدی حوالے نال شعری کتابیں دے تعارف تے تبصرے شامل ہن۔ انہیں کتابیں وچ پریت دا ݙکھ / استاد فیض تونسوی، دیرا سندھ کنارے / سعید اختر، متاں مال ولے / احمد خان طارق، پنڈیال / عزیز شاہد، لیرو لیر پچھانواں / اقبال سوکڑی، قیدی تخت لہور دے / عاشق بزدار،

باکروال / ریاض قیصر قیسرانی، پارت / مصطفیٰ خادم، پتھر نال ٹکر گئین شیشے / ڈاکٹر ایاز احمد سہروردی، چندر چوڑی دا / جمشید کمتر رسولپوری، کاہیپا / اعجاز ڈیروی، پئی وگے ہک نئیں / خالد اقبال، پلوں وچ سویر / امید ملتانی، ترامے دا شہر / سحر سیال، لاڑیاں / ڈاکٹر مہر عبدالحق، سیف الملوک / مخدوم محمد بخش، ڈکھ سنجوک / محمد اسلم میتلا، گرہہ دا قرض / شفقت بزدار، قطب تارا / نقوی احمد پوری، چیتے چنتے / سلیم احسن، پیلے پتر / شاکر شجاع آبادی اتے بہارالنساء بہار دی کتاب "چھل بل اکھیں" شامل ہن۔

اخباریں تے رسالیں وچ تنقیدی مضامین دا سلسلہ سب توں زیادہ ٹردا رہ وینّدے کئی واری تاں تنقیدی لکھتیں دا سلسلہ اتنا ٹردے جوائے سلسلہ تنقید توں ہٹ کے ذاتیات تک اپڑ وینّدے اتے ایں طرحاں کئی جوابی سلسلے وی ٹر نکلدن۔ بے شک ایہو جھئیں کئی سلسلے ایں سال وی ٹردے رہین پر انہیں کوں نک پاسے رکھ کے ڈٹھا ونجے تاں تنقیدی مضامین سب توں زیادہ سرائیکی زبان دے نویکلے اخبار ڈینہ وار "جھوک" وچ چھپدے رہ گئین۔ جنہیں وچ محمد اسماعیل احمدانیؒ دیاں لکھتاں خمیسہ خاں احمدانیؒ، رسولپور احمدانیؒ دے ترے وڈے شاعر، رسولپور احمدانیؒ دے معاصر شعرا، رسولپور احمدانیؒ دا پہلا نثر نگار مولوی محمد موسیٰ احمدانیؒ، تحریک احیائے سرائیکی وچ رسولپور احمدانیؒ دا موہری فرد (پنڈٹت) واحد بخش خاں بلوچ واحد، خلیل جبران دا فکر و فن، شوکت مغل سرائیکی لسانیات دا معتبر ناں تے انجم لشاری سرائیکی تحریک دا مخلص کارکن دے ناں خاص طور تیں گنوائے ونج سگدن۔ انہیں دے علاوہ انجم لشاری دے حوالے نال غلام یٰسین فخری، عبدالباسط بھٹی، محمد اسلم رسولپوری، اختر شاکر ملک تے محمد منور سراج دیاں لکھتاں وی "جھوک" وچ چھپیاں۔ سئیں دلشاد کلانچوی دی یاد وچ جمشید کلانچوی، نور تہیم تے محمد سلیم نیازی دیاں تحریراں شائع تھیاں۔ استاد خادم ملک ملتانی دے حوالے نال فدا ملتانی، ضیا مصطفیٰ ترک مہروی تے حمید الفت ملغانیؒ دیاں لکھتاں ڈینہ وار "جھوک" ملتان دے علاوہ ماہنامہ "فرید رنگ" دیرہ غازی خان وچ وی شائع تھیاں۔ بئے کئی

لکھاریں بارے تنقیدی لکھتیں وچوں قصہ قصولی ملک عبداللہ عرفان / عبدالباسط بھٹی، قیس فریدی سرائیکی غزل دا موجد / مہر اختر جام، عظیم شاعر شاکر شجاع آبادی / امان اللہ ارشد یاریں دا یار شفیق آصف / فیض بلوچ، قلندر صفت شاعر سرور کربلائی / عاشق بزدار، سرائیکیاں دا ہمدرد سئیں منو بھائی / محمد منور سراج، رانا بخت علی بخت المعروف بخت سئیں / ایم - اے - پروانہ، سفیر لاشاری سرائیکی شاعری دا مرزا غالب / محمد سلیم نیازی، شاکر دی شاعرانہ مصوری / رحیم طلب، مولوی احمد بخش مرالی دی شخصیت / غلام مصطفیٰ عاصی، ہر فن مولا شخصیت بشیر احمد دیوانہ / منور ضیاء قادری، نامور تے عظیم سرائیکی شاعر سفیر لاشاری / محمد منور سراج، نقوی احمد پوری مرحوم اردو تے سرائیکی شاعری دا بادشاہ / محمد سلیم خان نیازی، دھرتی دا مجاہد مجاہد جتوئی / سراج احمد سانول، شفقت بزدار دا قومیتی شعور / مزمل حسین، احمد بخش دلنور سرائیکی زبان تے ادب دا مجاہد / آصف رحمٰن، فریاد ہیروی تس توں ذات دے محشر تئیں / محبوب حسین تابش، ہوا وچ اڈرݨ والا سچے جذبیاں دا شاعر سئیں رشید قیصرانی / پروفیسر محسن احسان (ترجمہ: اے ڈٖی سمینوی)، سرائیکی زبان دی ممتاز شاعرہ سئیݨ شاہین ڈیروی / اے ڈٖی سمینوی، کھرے جذبیاں دا شاعر رحیم طلب / فیضی بہاولپوری، عاشق بزدار ہک باغی شاعر / تاج محمد گوپانگ، سچا سرائیکی اسلم رسولپوری / سجاد رحمانی "تے" ڈاکٹر طاہر تونسوی دی لکھت "جہانگیر مخلص پندھڑو دا وکھرا تے جاگیا لکھاری" کوں ڈٖیونہ وار "جھوک" وچ شائع کیتا گیا۔ سجاد حیدر پرویز دی تنقیدی تحریر "سرائیکی نثر وچ سیرت نبویؐ" کوں وی ڈٖیونہ وار "جھوک" وچ چھاپیا گیا۔ ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان دے حوالے نال تنقیدی لکھتیں وچوں ڈاکٹر طاہر تونسوی دی لکھت "قاسم جلال ہک کامیاب مترجم" مزمل حسین دی تحریر شفقت بزدار دا قومیتی شعور، پروفیسر غفار بابر دا مضمون "چھل بل اکھیں دی شاعرہ بہار النساء بہار"، شوکت مغل دی تحریر "حبیب فائق سرائیکی دا چھپیار ستم" تے حمید الفت ملغانی دی لکھت "ماضی تے مستقبل دی ادبی آواز دا گانڈھا: محمد منیر الدین تمنا" دے ناں گݨوائے ونج سگدن۔ ماہنامہ "فرید

رنگ" ڈیرہ غازی خان وچ محمد اسماعیل احمدانیؒ دی تحریر "حاجی حمید اللہ خان ساقی احمدانیؒ"، اعجاز ڈیروی دی لکھت "اخلاق احمد سعید مرحوم" صدیق لاشاری دی تحریر ساقی سمینوی تے صابر حسین صابر دی لکھت "طارق دی غزل تے فلسفہ" کوں وی تنقیدی لکھتیں وچ رلایا ونج سگدے۔

مختلف کتابیں بارے تاثر، تعارف تے تبصرے وی شائع تھیندے رہ ویندن۔ ۱۹۹۷ء وچ جیہڑے تبصرے یا تعارف شائع تھین انہیں وچوں ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ پروفیسر سجاد حیدر پرویز دی کتاب "سرائیکی ادب ٹور تے پندھ" دے حوالے نال نواز جاوید، قاضی جاوید، شفقت تنویر مرزا تے محمد اسماعیل احمدانیؒ دیں لکھتیں دے علاوہ رحیم طلب دیاں مرتب کیتیاں آراء شامل ہن۔ شکیل پیتافی دی کتاب "اکھ بے خواب عذاب" دے حوالے نال محمد اسماعیل احمدانیؒ تے قیس فریدی دیاں تحریراں ڈینہ وار "جھوک" وچ اتے رمضان طالب دی لکھت ماہنامہ "فرید رنگ" ڈیرہ غازی خان وچ شامل اے۔ پنڈیاں / عزیز شاہد، پنج کنی / مصطفیٰ خادم، پئی وگے بک نئیں / خالد اقبال، ریت کریت / انجینئر مدثر احمد، پرکھ / صادق فہیم تے غریب کربلا / زوار سلیم نصرت بارے نواز جاوید دی کٹھی لکھت ڈینہ وار "جھوک" وچ چھپی۔ ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ سرائیکی دی ڈوجھی کتاب / راہی گبول دے بارے برکت مزاری تے سجاد رحمانی، پرہ باکھ / جہانگیر مخلص دے بارے صادق جنید ہوت تے اقبال منیر ملک، بیٹ تے بیلا / فیض فریدی دے بارے حسنین رضا، ریت کریت / انجینئر مدثر احمد دے بارے محمد اسلم رسولپوری، رشید احمد ملغانیؒ تے فدا ملتانی، کلرکی / محبوب جھنگوی دے بارے سجاد رحمانی، سرائیکی دی پہلی کتاب / راہی گبول دے بارے ایم۔اے پروانہ، خواجہ فرید اور ان کا خاندان / طاہر محمود کوریجہ دے بارے رحیم طلب، گلشنِ سرکار / محمد اسلم بیتلا دے بارے فیض بلوچ، شاعری دے گر / محمد نواز شہانوی دے بارے اللہ بخش بھٹی، کلھیپا / اعجاز ڈیروی دے بارے سجاد رحمانی، میڈا دل آہدے / فقیر عبدالرحمن اختر دے بارے فیض بلوچ، بیٹ تے بیلا / فیض فریدی

بارے ناصر عباس تے گوتم نال جھیڑا/اشولال بارے وی ناصر عباس دیاں لکھتاں شامل ہن۔ ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان وچ طاہر محمود کوریجہ دی کتاب خواجہ فرید اور ان کا خاندان دے بارے وچ عمر علی خان بلوچ، رحیم طلب تے ڈاکٹر شہزاد قیصر دے تبصرے عبدالحکیم ملک دی تصنیف "منشورِ قرآن" دے حوالے نال قاسم سیال دا تجزیہ، گلشنِ سرکار/محمد اسلم بیتلا دے بارے وچ فیض بلوچ دا جائزہ تے موڑ کار/محبوب جھنگوی دے بارے وچ محمد اسماعیل احمدانی دا تعارف شائع کیتے گئے۔ ماہنامہ "فرید رنگ" ڈیرہ غازی خان وچ خواجہ عاقل محمد جوگی/محمد ہاشم شیر خان بارے غضنفر قیصرانی دا تبصرہ تے جھریٹاں/محمد رمضان طالب دے بارے امتیاز بلوچ دا تجزیہ شائع تھئے۔ ہفت روزہ "سرائیکی کنو" ڈیرہ غازی خان وچ احمد خان طارق دی کتاب "متاں مال ولے" دے حوالے نال اعجاز ڈیروی دی لکھت شائع کیتی گئی۔

ناول

پچھلے کئی سالیں توں اقبال بانو دے ناول "سانول موڑ مہاراں" دے چھپݨ دی وݨت تھیندی پئی ہئی۔ آخر اے وݨت حقیقت وچ بدل گئی اے تے اقبال بانو دا ناول "سانول موڑ مہاراں" اشاعت دے مراحل توں لنگھ گئے۔ ۱۹۹۷ء دے اوائل وچ چھپݨ والے ایں ناول کوں تریمتاویں ادب دا پہلا سرائیکی ناول آکھیا ونج سگدے۔ لنگڑیال پبلشرز چک نمبر ۵۸/کے بی رتہ ٹبہ وہاڑی توں شائع تھیوݨ والا اے ناول پہلے ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان وچ قسط وار چھپدا رہ گئے۔ ایں ناول اچ پاتی ونجݨ والی پیت پریت دی کہانی وچ دیہات دا ماحول، پہاج دا کردار، جوان تے تریمت دا نباہ، بالیں دی خواہش تے جاگیرداری نظام دے بارے وچ بہوں کجھ ملدے۔ ایں ناول وچ مرد دی حاکمیت دا جیندا جاگدا ثبوت وی پیش کیتا گئے ایں ثبوت دے حوالے نال اے سب کجھ کتنے سادہ تے عام فہم زبان وچ آکھ ڈتا گئے۔

"اے سوچ جو مرد ڈوجھی توں بعد ترجھی شادی کر سگدا ہے تاں او چوتھی دی زلفاں دے وچ پناہ گھن سگدا ہے۔ کوئی نہ کوئی بہانہ کر کے مرد دے دل وچ اے گالھ آونجے جو اوں شادی کرنڑی اے تاں ول او کوں کوئی نئیں روک سگدا۔ اُنویں وی مرد آزاد پنچھی ہے جتھاں چاہندے آشیانہ بنڑا گھندا ہے اتھوں دل بھریج ونجے تاں ول بئی جاہ تے چلا ویندا ہے۔ بھلا مرد کوں وی کہیں قید کیتا؟ اے تاں مرد دا قانون ہے جو او تریمت کوں قید کر سگدا ہے آپنڑی مرضی دا پابند بنڑا ڈیندا ہے۔ آپنڑی خواہشاں دے موجب تریمت کوں ڈھال گھندا ہے۔ اج تائیں کوئی تریمت اے دعویٰ نئیں کر سگدی جو اوں نے آپنڑے مرد کوں آپنڑی پسند دے مطابق ڈھال گھدا ہے۔"

(سانول موڑ مہاراں: صفحہ ۱۰۴)

افسانہ

سرائیکی ادب دی افسانہ نگاری وچ تریمتیں بھرواں حصہ گھندیاں پئین۔ سلیمان اکیڈمی دیرہ غازی خان دی طرفوں بشریٰ قریشی دا افسانوی مجموعہ "پیت پریت" ایں سال شائع تھئے جیندے وچ پاتے ونجنڑ والے افسانیں وچ محب تے محبوب، شرم تے حیا، رسماں ریتاں، سماجی قدراں تے خاص طور تیں تریمتیں دے مسئلے واضح طور تیں سامنڑے گھن آونڑ دی کوشش کیتی گئی اے۔ افسانیں وچ ورتی ونجنڑ والی زبان سدھی سادھی اے جینکوں سرائیکی نال تھوڑی جھئیں رغبت رکھنڑ والا وی آسانی نال پڑھ سگدے۔ اکثر افسانیں دا انجام طربیہ اے اتے المیہ انجام والے افسانے وی ایں طرحاں مُکاون دی کوشش کیتی گئی اے جو اوں رنج، الم تے ڈکھ وچ وی اُمید دی لاٹ ضرور ڈسدی اے۔

سانول سرائیکی ادبی اکیڈمی بھونگ شریف دی طرفوں راہی گبول دی سرائیکی افسانیں دی کتاب "ڈکھیں وات" سامنڑے آئی۔ ایں کتاب وچ شامل

افسانیں وچوں زیادہ تر دے موضوع دھرتی نال ہُنڈھیے ہوئن۔ جنہیں وچ وسیب دے ڈُکھ درد تے محرومیں دے نال نال خوشیں دی ہُول پھرول دا ڈھالا وی ڈِسایا گئے۔ ایں کتاب وچ کوشش کیتی گئی اے جو افسانیں کوں درگھا کرݨ دی بجائے مختصر اندازوچ موضوع نال انصاف ورتیا ونجے۔

اخباریں تے رسالیں وچ شائع تھیوݨ والے افسانیں وچوں راہی گبول دے افسانے پردیس پیا دے ڈُکھ، نکھڑے مل گئے، چھورا پال، اتے چوریں تے مور، بشریٰ قریشی دا افسانہ "ریت کریت"، مرید حسین اشک دا افسانہ "پیار دے پھل"، حکیم محمد الطاف حسین صادر دا افسانہ "پلے خاں تے بھلے خاں"، فیض بلوچ دا افسانہ "لومڑی نہ بݨ شیر بݨ"، اللہ بخش یاد دا افسانچہ "میہمان" تے سراج احمد ساغر دا افسانچہ "بھونگا گھنوروبی ڈیو" ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ شائع تھین۔ فیض بلوچ دا افسانہ "میں موت دا فرشتہ"، زبیر راݨا دا افسانہ "تُھڈے" تے بتول رحمانی دا افسانہ "بے سمت ذہانت" ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان وچ شائع تھین۔ ہفت روزہ "صدائے مخدوم" مظفر گڑھ وچ محمد رمضان کسک دا افسانہ "عزت دار لوک" تے سیف اللہ خان قیصرانی دا افسانہ "آجڑی" چھاپے گئے۔ اسلم قریشی دا افسانہ "کاں کاں" ماہنامہ "سنہڑا" واہی حسین بہاولپور وچ ڈِسݨ وچ آیا۔

ڈرامہ

ایں سال بیشک سرائیکی ڈرامے دی کوئی کتاب سامݨے نئیں آئی پر ریڈیو، ٹی وی تے سٹیج دے علاوہ ویڈیو کیسٹ دے طور تیں وی ڈرامہ سامݨے آئے۔ ریڈیو پاکستان ملتان، بہاولپور تے ڈیرہ اسماعیل خان توں وقتاً فوقتاً سرائیکی ڈرامے نشر تھیندے رہ گئین۔ پاکستان ٹیلی ویژن لاہور دے پروگرام رُت رنگیلڑی وچ وی مہینے دے بعد کوئی نہ کوئی ڈرامہ ڈِسݨ وچ آوندا ہا۔ سٹیج دے حوالے نال سرائیکی وسیب دے ثقافتی میلیں وچ وی ڈرامے پیش تھیندے رہ گئین پر نیوی

فلیٹ کلب کراچی وچ منیر تاج دا لکھیا ہویا مزاحیہ ڈرامہ "آپنڑے آپنڑے ہوندن" اگست وچ پیش کیتا گیا۔ ایندے علاوہ ۱۹۹۶ء وچ سٹیج کیتا گیا ظہور اے ملک دا سٹیج ڈرامہ "کوڑے خاب" ۱۹۹۷ء وچ ویڈیو کیسٹ وچ پیش کیتا گئے جیندی وجہ توں ایں سال اے ڈرامہ پورے وسیب وچ کھنڈ گئے۔ انہیں ڈوہائیں ڈرامیں کوں پیش کرنڑ بارے ماہنامہ "روہی" کراچی دے ایڈیٹر غفور ملک دی بھج درک داد دے قابل اے۔

خاکہ

غلام حسین ساجد دی پنجابی کتاب "مہاندرے" وچ سرائیکی لکھاریں وچوں ۔ ڈاکٹر طاہر تونسوی، شوکت مغل، عامر فہیم تے غلام حیدر مستانہ دے خاکے وی شامل ہن۔ ڈینہہ وار "جھوک" ملتان وچ حیدر قریشی (جرمنی) دے لکھیئے ہوئے فیض احمد فیض تے مرزا ادیب دے خاکے ایں سال شائع تھئے۔

انشائیہ

انشائیے دی صنف وچ ایں سال بہوں گھٹ لکھیا ویندا رہ گئے۔ نمونے دے طور تیں ڈینہہ وار "جھوک" ملتان وچ محمد اسلم میتلا دے انشائیے الیکشن، ٹیلی فون، ٹیلی ویژن، کار تے کرایہ دے علاوہ حفیظ طاہر گھوٹیہ دے ڈو انشائیے "نک" تے "پانی" ڈیکھنڑ وچ آئن۔

کِھل بٹ

سنجیدہ ادب دے نال نال کِھل بٹ کوں وی ادبی حوالے وچ ضروری خیال کیتا ویندے۔ ایں ضرورت دے پیش نظر سرائیکی زبان وچ لطیفے کتابی شکل وچ پیش کیتے گئین۔ بانو بلوچ دے ترتیب ڈتے ہوئے لطیفیں دے ڈو مجموعے

"ستھرٖی مُسکار" تے "گھوٹ کنوار دے لطیفے" سلیمان برادرز ملتان دی طرفوں شائع تھین۔ ایویں دلنور سرائیکی پبلی کیشنز نور پور نورنگا دی طرفوں راہی گبول دے مرتب کیتے لطیفے "پِھل دے ٹھکارے" تے منظور اعوان دے ترتیب ڈِتے لطیفے "ٹکاڑیاں" کوں کتابی شکل وچ پیش کیتا گئے۔ احسان اعوان دی مرتب کیتی کتاب "ڈِند نہ پٹ" دا نواں ایڈیشن وی ایں سال شائع تھئے۔

عاصم ظہور دے کٹھے کیتے لطیفے "رج تے کِھلو" دے عنوان نال اتے جلیل کھوکھر دی مزاحیہ لکھت "لوٹیں سودھی جھلار چٹ اے" کوں ڈِینہ وار "جھوک" ملتان وچ شائع کیتا گئے۔

سفر نامہ

نویکلے انداز تے مزاحمتی رنگ دے شاعر جہانگیر مخلص ایں سال سرائیکی زبان وچ سفرنامہ "پندھیرڑو" پیش کر کے آپݨے وکھرپ کوں قائم رکھیے۔ اے سفرنامہ آپݨے ملک دے ٻُہوں علاقیں دے بارے وچ ہے۔ جینکوں اٹھ منزلیں وچ ونڈیا گئے جنہیں کوں پڑھݨ نال ایں طرحاں محسوس تھیندے جو قاری کتاب پڑھݨ دی بجائے اوں علاقے کوں آپݨیں اکھیں نال ڈِیہدا ویندے۔ سرائیکی زبان دا مِٹھا انداز تے پاکستان دے من موہݨے علاقے دے پندھ دا حال حویلہ رَل کے ایں طرحاں سوہݨپ پیدا کریندن جو عقل حیران رہ ویندی اے۔ ایں سفرنامے وچ سرائیکی زبان دے محاورے، اکھاݨاں، تشبیہاں تے استعارے جیرھے خاص انداز نال ورتائے گئین اے محض جہانگیر مخلص دے وس دی گالھ اے۔ جے تک منظر نگاری دا تعلق اے تاں اوندی مثال کجھ ایں طرحاں پیش کیتی ونج سگدی اے۔

"میں سنگت کنوں انج نیلے پاݨی وچ ٻجھدیاں، کھیڈدیاں، نِکیاں نِکیاں مچھیاں کوں بیٹھا ڈِیکھاں، جنہاں داون سوناں رنگ برنگاں ویس۔ مچھیاں دی آزادی اے ڈِساوے پئی جو اتھ کوئی سسار کینی۔ میں ایں نیلے پاݨی وچ آپݨے تصور دی ہک دنیا

آباد کیتی بیٹھا ہم جو یاراں چھیک تے ہکل ماری۔ چنگاں لخطہ تھی گیا باتے ہن اساں ولدیں اول وستی ڈو مونہہ چا کیتا با۔ اندر ٹتاں بالاں وستی دے گھراں ڈو دید مارݨ دی ویل ای نہ ڈِتی پر ہݨ گھراں تے کھڑے کالے جھنڈے تے چڑھے علم، اتھوں دے وسدڑواسیاں دا مسلک نشابر پے کرن۔ رب داڈِتا حسن جواناں کنوں ڈھیر زنانیاں وچ نظریا۔ اساں وی وستی دے نیڑے آپنوسے تاں پال ولا چیکڑ پاکڑ مچیندے ساکوں ویڑھ گئے۔ انت خالد کجھ بھ پ با تے اساں بھجدیں ویکن آ چڑھیوسے۔"

فریدیات

فریدیات دے حوالے دے بغیر سرائیکی ادب دا جائزہ مکمل نئیں آکھیا ونج سگدا۔ فریدیات دے موضوع تیں خواجہ غلام فرید دے آپنے خاندان دے مہاندرے لکھاری خواجہ طاہر محمود کوریجہ دی لکھی ہوئی کتاب "خواجہ فرید اور ان کا خاندان" پوری سج دھج نال چھپ کے سامݨے آئی۔ ایں کتاب وچ کوریجہ سئیں زبردست محنت نال تفصیلی حالات پڑھݨ والیں تئیں پچاوݨ وچ کامیاب رہین اے کتاب عام قاری دے علاوہ تحقیق کرݨ والیں کیتے خاص طور تیں اہمیت رکھیندی اے۔ ایں کتاب وچ جتھاں نایاب تصویراں شامل ہن اتھاں تاریخ تے تحقیق دے ہر پیاسے کوں بھرویں انداز نال پیش کرݨ نال خواجہ طاہر محمود کوریجہ دی علمی، ادبی تے تحقیقی شخصیت دا واضح اظہار تھیندے۔

فریدیات دے موضوع تیں محمد اسلم میتلا دی ڈوجھی کتاب "انوار فرید" ایں سال سامݨے آئی۔ خواجہ فرید دے حالات زندگی، فن، خواجہ سئیں دے ہمعصر شعراء، خواجہ فرید تے علامہ اقبال اتے کلام فرید دے منثور و منظوم تراجم دے علاوہ خواجہ فرید دی مُہر دی نقل، دستخط تے بیاں دستاویزات وی ایں کتاب وچ محفوظ کر ڈِتیاں گئین۔ خواجہ فرید دی نسبت نال احسان اعواݨ دے مرتب کیتے "فریدی ڈوہڑے" دا نواں ایڈیشن تے سلیمان برادرز ملتان دی طرفوں ترتیب ڈِتے "خواجہ

فرید دے ڈوہڑے" دا نواں ایڈیشن ایں سال چھاپے گئین۔

خواجہ فرید اکیڈمی آف ادبیات دے بک بروشر وچ خواجہ غلام فرید دیں اٹھ کافیں کوں اردو تے انگریزی ترجمے نال ایں سال شائع کیتا گئے۔ اے ترجمے پیرزادہ معین الدین قریشی دی پیشکش دے طور تیں سامنے آئن۔ ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ کلام فرید دے ترجمے دے حوالے نال سجاد حیدر پرویز دا شروع کیتا ہویا سلسلہ "سوکھا دیوان فرید" ایں سال وی ڈیکھن وچ آئے۔ بزم ادب و ثقافت پاکستان ڈیرہ غازی خان دا ماہانہ "خبر نامہ" ایں سال جاری تھئے جیندے وچ محبوب جھنگوی دی طرفوں دیوانِ فرید دیں کافیں دے مشکل الفاظ دے معنے مسلسل شامل کیتے ویندے رہین۔

ڈینہ وار "جھوک" ملتان وچ فریدیات دے حوالے نال کئی لکھتاں سامنے آئن جنہیں وچوں خواجہ فرید دی کافی اصل حقیقت (ہوتاں پنل نسایا)/ محمد اسماعیل احمدانی، خواجہ فرید دی روہی والی بی بی/ محمد اسماعیل احمدانی، فریدیات وچ لحہ موجود دا عظیم تحقیقی کارنامہ "خواجہ فرید اور ان کا خاندان" /ڈاکٹر طاہر تونسوی (ترجمہ: حمید الفت ملغانی)، حضرت خواجہ غلام فرید دی شخصیت تے شاعری/ اعجاز ڈیروی، خواجہ فرید دے مزار دی حالت/ شوکت اشفاق، خواجہ فرید دا دھرتی نال پیار/ دلشاد کلانچوی، خواجہ فرید دا عارفانہ کلام/ راؤ ذوالفقار علی مصور، خواجہ غلام فرید دے نامور شاگرد اللہ بخش عارض/ شکیل پتافی، روہی دا شاعر خواجہ فرید/ ناصر عباس رضوی تے کافیاں دا نزول/ محمد اسلم میتلا دے ناں گنوائے ونج سگدن۔ ہفت روزہ "صدائے مخدوم" مظفر گڑھ وچ ڈاکٹر طاہر تونسوی دی لکھت "خواجہ فرید کی آفاقی شاعری" تے اعجاز ڈیروی دی تحریر "حضرت خواجہ فرید تے نظریہ وحدت الوجود" کوں چھاپیا گیا۔ ماہنامہ "فرید رنگ" ڈیرہ غازی خان وچ محمد اسلم میتلا دی تحریر "فرید اور روہی" چھپی۔ ماہنامہ "سنہڑا" واہی حسین بہاولپور وچ فیاض علی شاہ بخاری دی لکھت "خواجہ فرید ایک مطالعہ" سامنے آئی۔ ڈینہ وار "جھوک" خان پور وچ محمد اسماعیل احمدانی دی لکھت "خواجہ فرید دیاں ازواجِ محترمات" کوں شائع کیتا گیا۔

تاریخ تے ثقافت

تاریخ تے ثقافت دے حوالے نال دلشاد کلانچوی دی اہم کتاب "ضلع بہاولپور: تاریخ، ثقافت تے ادب" دے شائع تھیوݨ دا پتہ لگے۔ اے کتاب پنجابی ادبی بورڈ لاہور دی اول سلسلے دی کتاب ہے جیندے تحت بورڈ پنجاب دے ہر ضلع دی تاریخ تے ثقافت بارے کتاباں چھپواوݨ شروع کیتیاں ہوئن۔

تاریخ تے تحریک ہک ڈوجھے دے لازم تے ملزوم ہن۔ قومی آزادی دیں تحریکیں دے بارے وچ مظفر خان ملغانی دی کتاب "قومی غلامی دے پندھ" ایں سال سامݨے آئی۔ ایں کتاب دے اہم موضوعیں وچوں فرعونیں دے خلاف بنی اسرائیل دے پیغمبریں دی تحریک، سندھ دی وادی دا عروج تے زوال، ریاستی نظام نال پیدا تھیوݨ والی محکومی دے خلاف تحریکاں، الہامی آیتیں نال بین الاقوامی تعلقات بارے احکام اتے تریمت دا انقلابی تے مزاحمتی کردار وی شامل اے۔

ثقافت دو دید بھنواوں تاں ایندا ہک انداز ملک اقبال حسن بھپلا دی کتاب "ستھ" وچ ڈسدے۔ ایں کتاب وچ سرائیکی وسیب دے جرگہ دے نظام دی وضاحت کیتی گئی اے۔

نذیر علی شاہ دی انگریزی لکھت کوں صدیق طاہر دے اردو ترجمے دی شکل وچ "صادق نامہ" دے ناں نال شائع کیتا گئے۔ اے کتاب سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور ڈوجھے ایڈیشن دے طور تیں سامݨے آندی اے۔ ایں کتاب وچ بہاولپور دی مختصر پر جامع تاریخ پیش کیتی گئی اے۔ ایں کتاب دے نایاب تھی ونجݨ دے بعد ایندی ڈوجھی اشاعت دی بھرویں لوڑ محسوس کیتی ویندی پئی ہئی۔

تاریخ دے موضوع تیں رفیق احمد عاطر دی کتاب "تاریخ شجاع آباد" ایں سال شائع تھئی۔ جیندے وچ شجاع آباد دی تاریخی حیثیت دے نال نال ادبی تے ثقافتی حوالیں دی وضاحت وی پاتی ویندی اے۔

جام فیاض احمد مُہانڑہ دی کتاب "ڈکھ سمندر دل دریا" تاریخ دے حوالے دی ہک سچی داستان ہے جیندے وچ ضلع رحیم یار خان دی وستی "مڈ اسماعیل" دے سندھ دریا دی جھل وچ ہڈو ہڈ بیتی دا پریتی حال حویلہ شامل اے۔ روہی پبلشرز کراچی توں شائع تھیون والی اے کتاب جتھاں سرائیکی وسیب نال تھیونڑ والی بے زواری دا جیندا جاگدا ثبوت اے اُتھاں ایں کتاب وچ پیش کیتا گیا آپ بیتی دا اندازوی من کوں موہ گھندے۔

ابن حنیف دی کتاب "سات دریاؤں کی سرزمین" کوں ایں سال نویں ایڈیشن دے طور تیں فکشن ہاؤس لاہور توں شائع کیتا گئے۔ ایں کتاب وچ سرائیکی وسیب وچوں چولستان تے ملتان دی تاریخ تے ثقافت دا بھرواں مواد پاتا ویندے۔

تاریخ تے ثقافت دے موضوع دے بارے ڈیہنہ وار "جھوک" ملتان وچ چھپنڑ والیں لکھتیں وچوں شملہ شاہ دی وار/ ام۔ ی۔ قیصرانی، قیام پاکستان تے سرائیکی مشاہیر/ خواجہ عبیدالرحمن، تحریک پاکستان وچ ریاست بہاولپور دا کردار/ مجاہد جتوئی، چولستان تے چولستانی/ خالق داد چاچڑ، میں اپنے شہر کوں گولیندا اوداں/ امید ملتانی، اوچ شریف دے آثار قدیمہ/ خالد جاوید بخاری، تاریخی شہر چاچڑاں شریف/ عبدالرشید اعوان، ملتان وچ چھاپیاں خانیاں دی تریخ/ خالد جاوید بخاری، میڈا شہر صادق آباد/ منور ضیاء قادری، مختصر تعارف چولستان/ خالق داد چاچڑ، صادق آباد کوں منی ہاڑہ بنا ڈتا گیا/ بشیر احمد دیوانہ قائد اعظم دے اکھانڑ/ اختر خان تے حضرت سخی سرور/ سجاد رحمانی شامل ہن۔ ماہنامہ "سرائیکی ادب" ملتان وچ ظہور احمد دھریجہ دی لکھت نواب مظفر خان شہید تے ماہنامہ "فرید رنگ" دیرہ غازی خان وچ اکرم قریشی دی تحریر "مانڑہ احمدانی دی پنج سو سالہ ڈائری" چھپین۔

سرائیکی وسیب دا اردو اخبار روزنامہ "نوائے وقت" ملتان ایں وسیب دی تاریخ تے ثقافت دے حوالے نال ہر ہفتے ہک خاص ایڈیشن "روہی رنگ" دے ناں نال شائع کریندا رہ ویندے ایں ایڈیشن وچ چھپنڑ والیاں تحریراں روہی، تھل، دمان تے ملتان دی تاریخ تے ثقافت کوں نشابر کریندین۔ روہی دے حوالے نال

ڈیٹھا ونجے تاں ایں سال جاوید عثمان شامی دیں لکھتیں چولستانی میلے، صحرائی ڈھر (ٹبے)، وادی ہکڑہ میں تبلیغ اسلام، روہی ابن بطوطہ کی نظر میں، چولستان اور اونٹ لازم و ملزوم ہیں، چولستانی خواتین اتے درکھان مزدور کوٹھے تے چڑھ دے، دے علاوہ شیخ عزیز الرحمان دیاں لکھتاں "صحرائے چولستان میں واقع درگاہ حضرت چنن پیر"، ریاست بہاولپور کی سرکاری عمارات تے بہاولپور کی دستکاریاں، قاضی عبدالحفیظ دی لکھت "رحیم یار خان سے راجن پور کلاں تک" اتے وقار عظیم دی تحریر "پاکستان کے لئے ریاست بہاولپور کی قربانیاں" دے ناں ڳݨوائے ونج سگدن۔ تھل دے حوالے نال سید عارف معین بلے دی تحریر "عظیم فنکار پٹھانے خان سے ملاقات" تے ڈاکٹر عاشق ظفر بھٹی دی لکھت "جتوئی کا سرسید: سردار کوڑے خان مرحوم" کوں نمونے دے طور تیں پیش کیتا ونج سگدے۔ دمان دے حوالے نال ڈیٹھا ونجے تاں ڈھیر ساریاں تحریراں سامنے آئن۔ محمد اسماعیل احمدانی دی تحریریں وچوں رسول پور احمدانی کی علمی ادبی خدمات، احمدانی قبیلہ روایت سے تاریخی حقیقت تک" تے رسول پور احمدانی جنوبی پنجاب کا مثالی گاؤں، ہاشم شیر خان دیں لکھتیں وچوں سجی: قبائلی علاقوں کی روایتی ڈش، قدیم وادیٔ سندھ کا تہذیبی و ارتقائی سفر، ڈیرہ غازی خان اور اقبال تے حضرت مولانا احمد بخش صادق، مظہر آفتاب چنڑ دی لکھت جنوبی پنجاب کا مری: فورٹ منرو، جاوید احسن خان دی لکھت "تاریخ ڈیرہ غازی خان کا ایک مظلوم کردار نواب محمود خان گجر"، مظہر علی لاشاری دی تحریر "ڈیرہ غازی خان کے جواں مرگ شاعر مشتاق اختر کی یاد میں"۔ غلام قاسم بلوچ دیاں "تحریک پاکستان میں ڈیرہ غازی خان کا کردار" دے بارے وچ چار قسطاں، عاشق بزدار دی تحریر "امیر شہر مولا بخش مراقی"، محمد سجاد کھوکھر دیاں لکھتاں ڈیرہ غازی خان کے سیلاب، بلوچ قبائل کی باہمی جنگیں تے ڈیرہ غازی خان کی سب سے بڑی تاریخی اور قدیمی جامع مسجد، پروفیسر شکیل پتافی دیاں لکھتاں ہاشم خان کی تاریخ نگاری تے ڈیرہ غازی خان کی گمشدہ تاریخ، ابن قیصر دی ثقافتی لکھت "سسی: ایک لوک داستان"، زاہد امام دی تحریر "چٹی: ناکردہ گناہ کی سزا میں عورتوں

کو ابدی غلامی کی سولی پر چڑھانے والی بھیانک روایت" تے محمد علی والیانی دی تحریر "فورٹ منرو"، محمد مقیم خان دی لکھت "ڈیرہ غازی خان کے پٹھان" خاص طور تیں قابل ذکر ہن۔ جے تائیں ملتان دا تعلق ہے تاں ایں سلسلے دے مضمون وی کثرت نال چھپدے رہ گئین۔ جنہیں وچوں سید عارف معین بلے دی پی ٹی وی پروگرام بارے لکھت "اپنا شہر ملتان ایک بے جان مگر یادگار پروگرام اور ملتانیوں کی کردار کشی"، ملک منیر احمد بھٹہ کی تحریروں میں سے دیواروں کے اندر کا ملتان تے ملتان میں دست کاری کل اور آج، مشاہد راحیل خان دی تحریر "ملتان سے قلعہ ڈیروار تک"، سید شمس الاسلام کاظمی دی تاریخی تحقیقی لکھت "ہڑپہ کی کہانی"، محمد جاوید عزیز دی لکھت "عہد اکبری میں آباد ہونے والا قصبہ میلسی" راؤ رفیق احمد دی تحریر "جلہ جیم کی بادشاہی مسجد" دے علاوہ حضرت بہاؤالدین زکریا سہروردی دے بارے وچ پروفیسر بشیر احمد ملک، عارف الاسلام صدیقی، ڈاکٹر محمد صدیق شاکر تے صاحبزادہ حفیظ اللہ شاہ مہروی دیاں لکھتاں دے ناں زیادہ اہمیت رکھیندن۔ سید عارف معین بلے دی تحریر "نوائے وقت ایڈیشنوں کے آئینے میں" وچ وی ایں وسیب دے ثقافتی تے تاریخی حوالے ملدن۔

روزنامہ "نوائے وقت" ملتان دے علاوہ روزنامہ "خبریں" ملتان تے روزنامہ "جنگ" لاہور وچ وی سرائیکی وسیب دی تاریخ تے ثقافت بارے کئی لکھتاں سامنے آئن۔ روزنامہ "خبریں" دی طرفوں ضلع رحیم یار خان تے ضلع لیہ دے خاص نمبر ۱۹۹۷ء دے چھیکڑ وچ سامنے آئن۔ فخر کھرل دے مضمون "تحصیل کبیروالہ ماضی اور حال کے آئینے میں" دیاں ڈو قسطاں، چودھری نصیر احمد دی لکھت بہاولپور کا تاریخی پس منظر، راشد خان دی تحریر ریگستان میں ایک نخلستان، ایم عاشق نجمی دا مضمون قدیم اور تاریخی شہر مبارک پور، محمد ابوبکر مجاہد داخلی دیاں تحریراں "راجن پور اور ڈیرہ غازی خان تاریخ کے آئینے میں" تے "مہرے والہ میں منعقدہ بارہواں دو روزہ سرائیکی ادبی ثقافتی میلہ، جہانگیر مخلص دی لکھت "خواجہ فرید کی روہی میں چودھویں کی ایک خوبصورت رات" قاضی سجاد احمد دی تحریر بحادہ

کے گوناگوں مسائل و سیاسی شب و روز دے علاوہ روزنامہ "خبریں" دے ملتان توں اجراء دے موقع تیں سجاد جہانیہ دی خصوصی تحریر "یہ ملتان ہے" کوں وی شائع کیتا ڳیا۔ روزنامہ "جنگ" لاہور وچ سرائیکی ادبی تاریخ دے حوالے نال سجاد حیدر پرویز دی تحریر "سرائیکی ادب کے پچاس سال" تے صہیب مرغوب دی تاریخی ثقافتی تے معاشرتی حوالے دی لکھت "ملتان سے چولستان تک بے شمار مسائل میں گھرے ہوئے لاکھوں افراد" دے نال نمونے دے طور تیں ڳنوائے ونج سڳدن۔ ہفت روزہ "پکار" لیہ وچ آفتاب احمد اعوان دی لکھت "لیہ میں ادب" وی ایں سال سامݨے آئی۔

لوک ادب

سرائیکی لوک ادب دو دید بھنوائی ونڄے تاں ایں موضوع دے متعلق مستشرقین وی ڈھیر سارا کم کیتے جیڑھا رومن تحریریں وچ یا انگریزی وچ شائع تھیندا رہ ڳیا۔ ایں کم کوں سرائیکی وچ پیش کرݨ ویلھے دی اہم ضرورت اے۔ ایں ضرورت تے اہمیت دے پیش نظر ایف۔ ڈبلیو سکیمپ دی رومن لکھت کوں سرائیکی زبان دے ڄاݨیے سنڄاݨیے تے منیے پرمنیے لکھاری شوکت مغل "ملتانی کہاݨیاں" دے ناں نال سرائیکی اکھریں دا چولا پوائے۔ شوکت مغل انہیں کہاݨیں کوں سرائیکی رُوپ ڈیوݨ دے علاوہ ہر کہاݨی دے حواشی وی لکھیں۔ حواشی دے حوالے نال پیش کیتا ڳیا تحقیقی کم زبردست محنت تے کوشش نال پیش کیتا ڳئے۔ سنجوک پبلی کیشنز، ملتان دی طرفوں شائع تھیوݨ والی ایں کتاب دے مختلف موضوعیں وچ بہاول خان دیاں کہاݨیاں، نواب مظفر خان دیاں کہاݨیاں، دیوان ساون مل دیاں کہاݨیاں، رلیاں ملیاں کہاݨیاں، پٹواریاں دیاں کہاݨیاں، کجھ بیاں کہاݨیاں، ملتانی گیت، فرہنگ تے کتابیات شامل ہن۔

ڈیہنہ وار "جھوک" ملتان وچ م۔ ی۔ قیصرانی دی لکھت تاریخی قصہ محبت خان

تے سری موچاڑی، ملک عبداللہ عرفان دے "لوک قصے" تے بانو بلوچ دیاں "بجھارتاں"، ہفت روزہ "صدائے مخدوم" مظفر گڑھ وچ نوید اقبال دیاں "بجھارتاں" گھٹیا رسم تے ریت، ڳالھیں مندے تے سݨاوݨ دا مرض، اتے ماہنامہ "سنہڑا" واہی حسین بہاولپور وچ محمد اسلم رسولپوری دی لکھت "عمر ماروی دا قصہ" کوں لوک ادب دے نمونے آکھیا ونج سڳدے۔

سیاسی ادب

سیاسی حوالے دیاں ڈھیر ساریاں لکھتاں تاں ۱۹۹۷ء دے الیکشن دی وجہ توں سامݨے آئن۔ جے تک سرائیکی وسیب بارے سیاسی ادب دا تعلق اے تاں این حوالے دیاں وی کئی لکھتاں سامݨے آئن۔ جنہیں وچوں مجاہد جتوئی دیں لکھتیں "سرائیکی وسیب کے ابلاغی ادارے"، "چولستان میں کربلا" تے "ٹیڑھا درخت" دے علاوہ راز جتوئی دیں تحریریں "سنگین مسائل" تے "جیو اور جینے دو" کوں کتابی شکل وچ پیش کیتا ڳئے۔ کئی پمفلٹ وی ایں سال سامݨے آئن جیویں جو ریسرچ سیل سرائیکی قومی مؤومنٹ پاکستان دی طرفوں "چُلو بھر پانی" تے "بجٹ دی تقسیم" دے ناں گنوائے ونج سڳدن۔ اخباری حوالے نال شائع تھیوݨ والیں لکھتیں وچ سرائیکی انقلابی پیکج/ نور محمد مہر، عبدالمجید خان کانجو نال ڳالھ مہاڑ/ عنایت اللہ مشرقی، ضلع رحیم یار خان دی سیاسی ڈائری/ قمر اقبال جتوئی، سرائیکی نیشنل پارٹی کیوں؟/ عنایت اللہ مشرقی، سرائیکی نیشنل پارٹی دے سربراہ عبدالمجید خان کانجو دا موجودہ سیاسی صورت حال بارے موقف/ امان اللہ ارشد، سرائیکی قومی مؤومنٹ دے سربراہ حمید اصغر شاہین دا انٹرویو/ ظہور احمد دھریجہ، الیکشن ۹۷ء تے سرائیکی جماعتاں/ ڈاکٹر جاوید اقبال گلے زئی، سرائیکی سدھار تحریک علم دے بغیر/ غلام فرید شاہ، ول ڈیکھ تماشا/ شاکر ملک، کیا سیاسی جماعتاں سرائیکی وسیب دی محرومی تے انہاں دے مسئلیاں دی ڳالھ کریسن/ سید حسنین

رضا، چیکدی ہاکدی دھرتی تے گنگے پوڑے گودے/ آفتاب نواز مستوئی، سرائیکی وسیب اچ سماجی ادارے/ مجاہد جتوئی، یونائیٹڈ نیشنل الائنس تے پاکستان سرائیکی پارٹی/ افضل مسعود، سرائیکی مسئلہ/ سلیم خان نیازی، جنوبی پنجاب نامنظور/ عبدالستار تھیم، مردم شماری سرائیکی خانہ دے بغیر آئین کنوں انحراف کیوں؟/ ایم۔اے خالق بھٹی، آدم شماری وچ سرائیکی خانہ دی اہمیت/ جمشید کلانچوی، قائداعظم، مسلم لیگ، علامہ اقبال تے سرائیکی صوبہ/ مختار ساغر، ادب تے سیاسی کلچر/ ابن قیصر اتے محمد اسماعیل احمدانی دی تحریر "سرائیکی تحریک وچ متضاد عناصر" شامل ہن۔

سالانہ ایوارڈ تے اعزاز

ڈاکٹر محمد صدیق شاکر تے کوثر ثمرین دیں کتابیں اتے مجنوں جھنگوی دے تکنیکی ادبی مسودے تیں مسعود کھدرڑ پوش ایوارڈ ڈِتے گئے۔ فرید سرائیکی سنگت ڈیرہ غازی خان دی طرفوں سالانہ "فرید ایوارڈ" ایں سال ساقی سمیںوی تے عبدالمجید ناصر کوں دان کیتے گئے۔

سچل سانجھ تے سانول سنگت دی طرفوں "سچل ایوارڈز" ڈیوݨ دی تقریب ملتان وچ تھئی۔ ایں تقریب وچ ڈِتے گئے ایوارڈز وچوں سرائیکی ادبی حوالے نال سینئر پروڈیوسر خورشید ملک، اصغر عابد تے حمید قیصر دے ناں گھدے ونج سگدن۔ آل ملتان یوتھ فیڈریشن دے اہتمام نال "گولڈن جوبلی یوتھ ایوارڈز" دی تقریب ملتان پریس کلب وچ تھئی جیندے وچ کوثر ثمرین تے بہارالنساء بہار کوں وی ایوارڈ ڈِتے گئے۔ بہارالنساء بہار کوں "دی انٹرٹینرز کراچی" دی طرفوں وی "گولڈن جوبلی ایوارڈ" کراچی وچ تھیوݨ والی ہک تقریب دے دوران ڈِتا گیا۔ ملتان وچ پیرزادہ معین الدین دے ادارے دی طرفوں ۱۹۹۷ء دے "خواجہ فرید ایوارڈ" وی ایں توں پہلے سال وانگوں بَڑ دُھڑ دا شکار تھی گئے۔ ادبیں ایں سال وی تقریب

دے دوران احتجاج کیتا تے اے ڈو جھی واری ڈتے ونجݨ والے ایوارڈوی پہلی واری وانگوں اینجھے لوکیں کوں تلونگڑیں وانگوں ونڈیے گئے جنہیں دا خواجہ فرید نال کھیں قسم داوی کوئی ڳانڈھا نہ ہا۔ تعلیمی بورڈ ملتان دی طرفوں ہر سال استادیں دیں لکھیں ڳئیں کتابیں تیں انعام ڈتے ویندن ۱۹۹۷ء وچ پہلا انعام سرائیکی سیرت نگار ڈاکٹر محمد صدیق شاکر کوں ڈتا ڳیا۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دی طرفوں ۱۹۹۷ء دے چھیکڑ وچ میڈل ڈیوݨ دی تقریب تھئی۔ ایں تقریب وچ ایم۔اے سرائیکی کرݨ والے ۱۹۹۱ء توں ۱۹۹۴ء دے طالبعلماں کوں وی سونے تے چاندی دے میڈل ڈتے ڳئے۔ سونے دے میڈل گھنݨ والیں وچ جاوید حسان چانڈیو، ریاض احمد بھٹہ، ساجدہ بتول تے عقیلہ مختار شامل ہن جبکہ چاندی دے میڈل سجاد حیدر پرویز، حمید الفت ملغانی، طاہرہ نسرین ملک تے نزہت رابعہ کوں ملیے۔ ۱۹۹۷ء کوں اے وی اعزاز حاصل اے جو ایں سال سرائیکی دے مہاندرے لکھاری احسن واگھا کوں سرائیکی لسانیات دے موضوع تیں لندن یونیورسٹی توں پی ایچ ڈی دی ڈگری ملی۔ ڈاکٹر احسن واگھا اے ڈگری ڈاکٹر کرسٹوفر شیکل دی نگرانی وچ حاصل کیتی۔ اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور دے چولستان انسٹی ٹیوٹ آف ڈیزرٹ سٹڈیز دے ریسرچ آفیسر محمد ارشد کوں "چولستانی صحرا وچ تھیوݨ والے گھاء مرٹ تے سیوݨ" بارے تحقیق کرݨ تیں پی ایچ ڈی دی ڈگری ڈتی ڳئی۔

جیوݨ انت نکھیڑا

ہر سال وانگوں جتھاں ۱۹۹۷ء سرائیکی ادب وچ ڈھیر سارا ودھارا کیتے اتھاں نہ پورے تھیوݨ والے ادبی گھاٹے وی ایں سال دے حصے وچ آئن۔ روہی وچوں ترائے چوݨویں سرائیکی لکھاری انجم لاشاری، دلشاد کلانچوی تے ملک عبداللہ عرفان ایں سال واری جھوک لڈا ڳئین۔ تھل وچوں نادر سرائیکی سنگت لیہ دے صدر نادر قیصرانی ادبی حلقیں کوں وچھوڑا ڈے ڳئین۔ دمان دے واسی تے

بزرگ شاعر شاکر چام پوری سچ دے پندھ دے پاندھی بݨ ڳئین۔ ملتان وچوں اردو تے سرائیکی ادب دی راہی حمیدہ چغتائی دے ݙینہ پورے تھی ڳئے۔ سندھ دے واسی مہر کاچیلوی تے اداکار نور محمد لاشاری دے جیوݨ دا است وی نکھیڑے دی شکل وچ سامݨے آئے۔ اناللہ وانا الیہ راجعون۔

حمید الفت ملغانی دیاں لکھتاں

۱۔ ڳل ڳلانواں ریت دا ـــــ (سرائیکی ترجمہ۔ ڈرامہ ممتاز مفتی)

۲۔ سرائیکی لوک ریت ـــــ (لوک ادب)

۳۔ سرائیکی ادبی لوڑ ۱۹۹۳ء ـــــ (سالانہ ادبی جائزہ)

۴۔ سرائیکی ادبی پندھ ۱۹۹۴ء ـــــ (″ ″ ″)

۵۔ سک سوجھل ـــــ (شاعری)

۶۔ دھرتی قائد محابیو ـــــ (تاریخ)

۷۔ نازو ـــــ (اردو ترجمہ۔ ناول ظفر لشاری)

۸۔ سرائیکی ادبی رُت ۱۹۹۵ء ـــــ (سالانہ ادبی جائزہ)

۹۔ سرائیکی ادبی سمل ۱۹۹۶ء ـــــ (″ ″ ″)

۱۰۔ سرائیکی ادبی دگ ۱۹۹۷ء ـــــ (″ ″ ″)

۱۱۔ سرائیکی میں بچوں کا ادب ـــــ (اکادمی ادبیات پاکستان دی طرفوں زیرِ طبع)

سرائیکی ادبی بورڈ ملتان دیاں آونڑ آلیاں کتاباں

۱۔ سرائیکی دے چونڑویں افسانے ۔ (ترتیب تے انتخاب : ڈاکٹر طاہر تونسوی)

۲۔ تنقیدی دبستان ——— (مصنف : ڈاکٹر سلیم اختر
مترجم : پروفیسر شوکت مغل)

۳۔ سرائیکی کی منتخب کہانیاں ——— (ترتیب وانتخاب : اُمرادُ طارق)

۴۔ پارو ——— (کہانی کار : محمد حمید شاہد
مترجم : اصغر عابد)

۵۔ چیرِھیاں گنڈھیں (کہانیں دا مجموعہ) ۔ (حبیب فائق)

۶۔ SELECTED COFFEES OF KHAWAJA FARID
(Selected and edited by : AMIR HAFEEZ MALIK)